

Ίρις

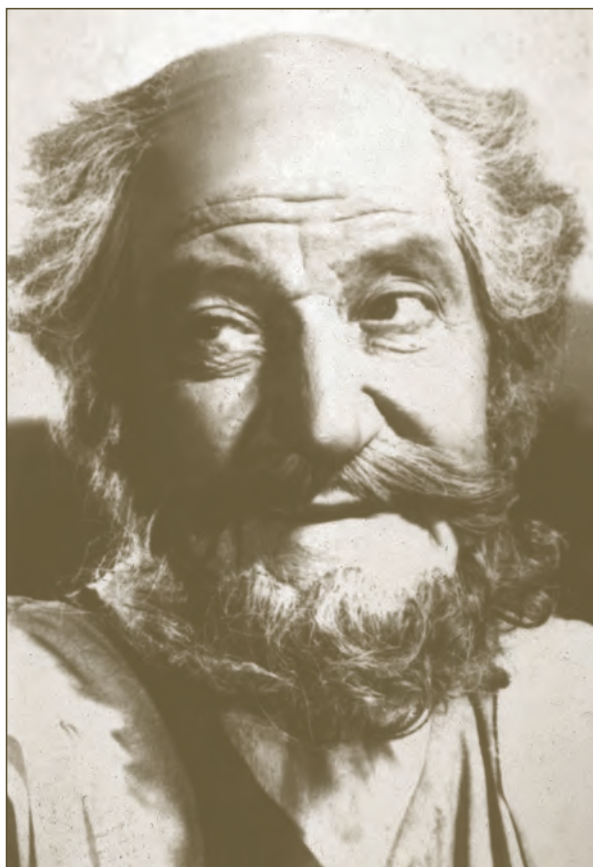
*“Κι εκεί που τελειώνει ο κόσμος κι ανοίγεται
το μέγα χάος που το φοβούνται ακόμη και οι Θεοί,
μόνο η Ίρις μπορεί για λίγο να πλησιάσει”
(ΗΣΙΟΔΟΣ ΘΕΟΓΟΝΙΑ)*

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΕΥΧΟΣ 18° ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2006

*“Η Ίρις, κόρη του Θαύμαντα και της Ηλέκτρας,
αγγελιοφόρος των Θεών, με φτερά και φτερωτά πέδιλα,
γρήγορη σαν τον άνεμο έπαιρνε και έφερνε τα μηνύματα από θεούς και ανθρώπους...”*

(Ησίοδος, Θεογονία)

Από την έκθεση φωτογραφίας και ψηφιακής εικόνας
«Τεσσερις κορυφαίοι Έλληνες σκηνοθέτες συνομιλούν με τὸ Ἀρχαίο Δράμα»

- Φωτογραφίες εξωφύλλου: (1) Ἄρμα από εικόνα και εγχάρκτη απεικόνιση αρματοδρομίας σε δακτυλιόλιθο. Θησαυρός των Αηδονιών (περ. 1500 π.χ. Κορινθία).
(2) Χρυσό νεοανακτορικό δακτυλίδι από τάφο των Ισοπάτων της Κνοσσοῦ (Μουσείο Ηρακλείου).

Οδηγίες προς τους συγγραφείς

Σκοπός της ετήσιας έκδοσης του “*Ιρις*” είναι να καλύψει, κατά το δυνατόν, την έλλειψη ενός περιοδικού αφιερωμένου στις δραστηριότητες της πανεπιστημιακής μας κοινότητας. Η συντακτική επιτροπή είναι υπεύθυνη για την επιλογή της ύλης και την τυπογραφική επιμέλεια του περιοδικού, δεν επεμβαίνει όμως στα άρθρα των συγγραφέων. Για την παράδοση συνεργασιών οι συνάδελφοι παρακαλούνται να απευθύνονται στην συντακτική επιτροπή ή στη Γραμματεία της Πρυτανείας (για το περιοδικό *Ίρις*).

Η Σ. Ε.

Ίρις

Τεύχος 18 • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2006

ΑΡΘΡΑ

4

Ενεργός πολίτης:
πηγή νομιμότητας...

Καθ. Χρήστος Β. Μασσαλάς
Πρώην Πρύτανης Π.Ι.

Κοινή ευρωπαϊκή
ταυτότητα:
μύθος ή πραγματικότητα

Κατερίνα Σεραφεΐμ

5

ΑΡΘΡΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

12

«Τέσσερις κορυφαίοι
Έλληνες σκηνοθέτες
συνομιλούν με το Αρχαίο
Δράμα» - Εκθ. φωτογραφίας
και ψηφιακής εικόνας
Μαίρη Μάντζου

Συμβουλευτικό Κέντρο
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Β. Παπαδιώτη - Αθανασίου
Γ. Δήμου, Δ. Δαμίγος

20

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΓΝΩΜΕΣ

26

Ο διαρκής διάλογος
για την παιδεία

Γιώργος Μαυρογιώργος

Παναγιώτης Μπενέκος
Ο ανεκτίμητος συνεργάτης
που έφυγε πρόωρα

Ν.-Η. Γάγγας

29

ΓΝΩΜΕΣ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
ΤΟΥ Π.Ι.

30

Βράβευση των
Μεταπτυχιακών Φοιτητών
του Π.Ι. από την Ericson

Βάσω Κατσαδήμα

*Αντιλαμβάνομαι την **Ποίηση** σαν μια πηγή
αθωότητας γεμάτης από επαναστατικές
δυνάμεις, που αποστολή μου είναι να τις
κατευθύνω επάνω σ' έναν κόσμο απαράδεκτο
για τη συνειδήσή μου· ελπίζοντας, μέσ' από
συνεχείς μεταμορφώσεις, να τον κάνω πιο
σύμφωνο με τα όνειρά μου.*

*Μιλώ για μια σύγχρονον τύπου μαγεία, που
ο μηχανισμός της τείνει κι εκείνος στην
αποκάλυψη της βαθύτερης μας πραγματικότητας.
Πιστεύω γι' αυτό στις αισθήσεις, που τις
κινητοποιώ προς μιαν αδοκίμαστη έως σήμερα
κατεύθυνση, αποβλέποντας σε μιαν Ελευθερία
που να είναι αντίθετη προς όλες τις Εξουσίες
και σε μια Δικαιοσύνη που να ταυτίζεται με
το απόλυτο φως. Είμαι ένας ειδωολάτρης
που τον έτυχε ν' αγγίξει από το άλλο μέρος,
άθελά του, τη χριστιανικήν αγιότητα.*

Οδυσσέας Ελύτης
«Δήλωση του '66», *Εν λευκώ*

Ενεργός πολίτης: πηγή νομιμότητας ...

Καθηγητής Χρήστος Β. Μασσαλάς,
Πρώην Πρύτανης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Πολιτική και πολιτικοί είναι δύο λέξεις με μεγάλη συχνότητα εμφάνισης στο καθημερινό λεξιλόγιο.

Η πολιτική (και οι πολιτικοί) καταξιωμένη ή αμφισβητούμενη, λιβανιζόμενη ή λοιδορούμενη είναι η ζωή και διαρκής πραγματικότητα η οποία διαχέεται και καθορίζει όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας, τόσο στον ατομικό όσο και στο δημόσιο, κυρίως, βίο.

Ο ρόλος της πολιτικής (και των πολιτικών) αρχίζει από τη στιγμή που ο άνθρωπος συγκρότησε ομάδα... στο εσωτερικό της οποίας χρειάστηκε να βρει τρόπους να συνυπάρξει με τον Άλλο. Με τον τρόπο αυτό θέλησε να γεφυρώσει τα ατομικά του δικαιώματα με εκείνα της ομάδας τα οποία, όπως είναι φυσικό, δεν ήταν ταυτόσημα με τα δικά του. Έτσι βρέθηκε ανάμεσα στις συμπληγάδες που συγκροτούν τα συμφέροντα των ατόμων από τη μια πλευρά, με εκείνα των κοινοτήτων στις οποίες αυτά ανήκουν, από την άλλη.

Η γεφύρωση δεν αποδείχτηκε εύκολη... γιατί τα άτομα εξ ορισμού επιζητούν την ελευθερία των επιλογών τους.

Η κοινωνία τους επιβάλλει την τάξη... τα άτομα διεκδικούν το δικαίωμα... η κοινωνία για να επιζήσει απαιτεί την υποχρέωση! Άλλωστε, δεν υπάρχει ηθική χωρίς υποχρεώσεις, νόμος χωρίς τιμωρία, ειρήνη χωρίς σύνορα.

Από δω αρχίζει το πρόβλημα και μαζί μ' αυτό και η πολιτική. Η πολιτική καταλήγει να είναι η διαχείριση του επιθυμητού, αλλά ενός επιθυμητού που παραμένει αβέβαιο. Από την άλλη μεριά, πολιτική συμπεριφορά σημαίνει να ενδιαφερόμαστε για ό, τι δεν είναι προφανές πώς μας ενδιαφέρει... μέχρι που έρχεται μια μέρα και ανακαλύπτουμε πως μας ενδιαφέρει γιατί μας αφορά. Ο τελικός στόχος πρέπει να είναι μια κοινωνία με συνοχή και αλληλεγγύη, δηλαδή μια ουσιαστική δημοκρατία.

Μια τέτοια προοπτική απαιτεί ενεργούς πολίτες.

Η συμμετοχή του πολίτη στα κοινά δεν είναι δικαίωμα, είναι υποχρέωση χωρίς την οποία η δημοκρατία ακυρώνεται... Και θα πρέπει να συμμετέχει ισότιμα τόσο ως προς την άσκηση των δικαιωμάτων του, όσο και ως προς την εκπλήρωση των υποχρεώσεών του. Είναι πάντα επίκαιρος ο λόγος του Θουκυδίδη: ...εκείνον που δεν συμμετέχει στα κοινά τον θεωρούμε... όχι φιλήσυχο, αλλά άχρηστο πολίτη (ουκ απράγμονα, αλλ' αχρείον).

Ο πληθυσμός μιας χώρας, π.χ. της Ελλάδας, είναι το σύνολο των ανθρώπων που ζει σ' αυτή. Σε αντίθεση με τον πληθυσμό, ο όρος λαός δηλώνει νομικό πρόσωπο, δηλαδή τη σύνοδο των πολιτών της. Κατά το R. Debray: "ο πληθυσμός είναι φωτογραφία, ο λαός είναι ταινία, διαθέτει δυναμική, ιστορία, σασπένς. Ο λαός δεν επιμερίζεται, είναι το σύνολο του έθνους". Έθνος σημαίνει κοινότητα πολιτών (όχι αποκλειστικά φυλή). Η αναγκαστική και αυτόματη ένταξη ενός νέου ατόμου στην κοινωνία των πολιτών παραπέμπει περισσότερο στην έννοια της φυλής. Αντίθετα, η εθελουσία συμμετοχή προϋποθέτει ένα συμβόλαιο, και το συμβόλαιο απαιτεί την υπογραφή των συμβαλλομένων μερών...

Ένα σημαντικό πρόβλημα της εποχής μας είναι η μετανάστευση, τόσο για την ΕΕ όσο και για τη χώρα μας. Πρέπει να σημειωθεί ότι πάντα η μετανάστευση συνέβαλε τόσο στην κάλυψη αναγκών σε ανθρώπινο δυναμικό όσο και στην ποικιλότητα που τροφοδοτούσε τη δημοκρατία.

Ο μετανάστης στη χώρα μας (όπως και στις χώρες της ΕΕ) απολαμβάνει κοινωνικά και αστικά δικαιώματα. Το δικαίωμα, όμως, να συμμετέχει στη ζωή των θεσμών, το δικαίωμα του εκλέγεσθαι στο κοινοβούλιο ή της απονομής δικαιοσύνης "εξ ονόματος, π.χ., του ελληνικού λαού" είναι μια ολότελα διαφορετική υπόθεση. Τα πολιτικά δικαιώματα, παντού, απαιτούν ορισμένες προϋποθέσεις.

Η υποδοχή των μεταναστών είναι δύσκολη υπόθεση, γεννά χωρίς να το καταλάβουμε κοινωνία διακρίσεων. Το δικαίωμα στη διαφορά είναι προφανές, αλλά όταν αρχίζεις από το δικαίωμα στη διαφορά καταλήγεις στη διαφορά των δικαιωμάτων! Η μη πολιτική τους ένταξη θα οδηγήσει αργά ή γρήγορα στην καταστροφή και τις δύο πλευρές...

Οδηγούμαστε προς μια κοινωνία εγωιστική και αδιάφορη... Το επίθετο "πολιτικός" έχει καταντήσει να χρησιμοποιείται για όλες τις περιπτώσεις, με αποτέλεσμα το ουσιαστικό "πολίτης" να χάνει την ουσία του.

Ο πολίτης δεν είναι ο κάτοικος της πόλης, είναι αυτός που συμμετέχει με τη θέλησή του στη ζωή της πόλης και συμβάλλει στην τόνωση των δημοκρατικών θεσμών. Άλλωστε, δημοκρατία σημαίνει πολλή Ιστορία, λίγο δόγμα, αλλά πάνω απ' όλα είναι τρόπος ύπαρξης... και μία δημοκρατική χώρα πρέπει να βασίζει την ύπαρξή της στον ενεργό πολίτη, την πηγή νομιμότητας!

Κοινή ευρωπαϊκή ταυτότητα: μύθος ή πραγματικότητα

Κατερίνα Σεραφείμ

Πτυχιούχος Τμήματος Δημοσιογραφίας & Μ.Μ.Ε. του Α.Π.Θ.
Διδάκτορας Τμήματος Δημοσιογραφίας & Μ.Μ.Ε. του Α.Π.Θ.

Ορισμένοι αντιμετωπίζουν την Ευρώπη ως ένα ιδεώδες που εγκυμονεί κινδύνους με την έννοια ότι κάθε έθνος έχει τη δική του ιστορία και παράδοση και όλα τα ευρωπαϊκά κράτη διακρίνονται από οικονομικές και πολιτισμικές διαφορές. Κάθε φορά, λοιπόν, που τίθεται ζήτημα δημιουργίας μιας υπερ-εθνικής κοινότητας των Ευρωπαίων πολιτών, εμφανίζονται στο προσκήνιο οι διαφορετικές πολιτισμικές παραδόσεις που θεωρούνται από πολλούς ως τροχοπέδη για τη συγκρότησή της. Πολλές φορές προβάλλονται ως εμπόδια και οι καθιερωμένες διακρίσεις μεταξύ ευρωπαϊκού Βορρά και Νότου, ανατολικής και δυτικής Ευρώπης, Καθολικών, Διαμαρτυρομένων και Ορθοδόξων.

Δύο είναι τα κυρίαρχα ερμηνευτικά σχήματα μεταξύ των οποίων αμφιταλαντεύεται ο ορισμός της «ευρωπαϊκής ταυτότητας». Το πρώτο ερμηνευτικό σχήμα βασίζεται στην ιδέα ότι «η ευρωπαϊκή πολιτισμική ταυτότητα, και κατ' επέκταση η θεσμική συγκρότηση της ευρωπαϊκής ενότητας, συνιστούν διανοητικές και πολιτικές κατασκευές, οι οποίες παραπέμπουν στη διαδικασία γένεσης των σύγχρονων εθνών-κρατών και αποσκοπούν στην αναγωγή της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ενιαίο πολυεθνικό και πολυπολιτισμικό κρατικό μόρφωμα με ιστορική δυναμική»¹. Τα επιχειρήματα που αναπτύσσονται με το γνώμονα αυτό, επικρίνουν το μύθο της ενιαίας και συμπαγούς ευρωπαϊκής ταυτότητας.

Καταρχήν, η ευρωπαϊκή ήπειρος διακρίνεται από πολιτισμική ετερογένεια και πολυμορφία. Η ταυτότητα του Ευρωπαίου πολίτη ισορροπεί από τη μία πλευρά ανάμεσα στις εθνοθρησκευτικές και γλωσσικές ιδιαιτερότητες και από την άλλη, στη συνείδηση της ευρωπαϊκής συνοχής και αλληλεγγύης. Παράλληλα, όλες οι μέχρι σήμερα απόπειρες ενοποίησης των ευρωπαϊκών κρατών ήταν απόρροια συγκεκαλυμμένων

εθνικιστικών στρατηγικών με απώτερο στόχο τη διαμόρφωση μιας ευρωπαϊκής ταυτότητας επιβεβλημένης άνωθεν από διάφορους παράγοντες και υπό αυτή την έννοια είχαν καταναγκαστικό χαρακτήρα. Στον αντίποδα της ενοποίησης προέβαλλε δυναμικά η πολιτισμική περιχαράκωση των επιμέρους εθνικών ταυτοτήτων και η ευλαβική τήρηση της πολιτισμικής τους παράδοσης, υπογραμμίζοντας έτσι την πολιτισμική ιδιαιτερότητα και αυτονομία και την έννοια της πολυπολιτισμικότητας και το σεβασμο της εθνικής και πολιτισμικής διαφοράς.

Στο πλαίσιο που η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση εκπορεύεται από την ανάγκη του συλλογικού αυτοπροσδιορισμού των ευρωπαϊκών λαών και είναι αποτέλεσμα πολιτικής βούλησης, η ευρωπαϊκή ιδέα διαμορφώνεται πάνω σε πέντε άξονες. Αυτοί είναι η γεωγραφική θέση, η χριστιανική θρησκεία, η μοναδικότητα του ευρωπαϊκού πολιτισμού, η κοινή ιστορία και το ιδεώδες μιας ενιαίας πολιτικής οντότητας. Εφόσον, η πολιτισμική ενότητα ή ο συγκερασμός των πολιτισμικών αντιθέσεων των ευρωπαϊκών λαών δεν αποτελούν το θεμέλιο λίθο της ευρωπαϊκής ιδιαιτερότητας, αλλά αντίθετα αυτή βασίζεται στην πολιτισμική ποικιλομορφία της Γηραιάς Ηπείρου, η ποικιλομορφία αυτή πρέπει να ενισχύεται και να επεκτείνεται σεβόμενη την πολιτισμική ιδιαιτερότητα και πολυμορφία. Ταυτόχρονα, όμως, ο σεβασμός της πολιτισμικής ιδιαιτερότητας πρέπει να επιτρέπει την αμφίδρομη επικοινωνία ανάμεσα στις πολιτισμικές ταυτότητες. Απαραίτητη προϋπόθεση για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως πολιτική κοινότητα και υπερεθνικός οργανισμός είναι η συγκρότηση μιας στοιχειώδους συνεκτικής βάσης που θα διασφαλίζεται μέσα από ένα ευρύ φάσμα πολιτικών, κοινωνικών και πολιτισμικών δικαιωμάτων.

Το δεύτερο ερμηνευτικό σχήμα εκλαμβάνει ως

¹ Για τα δύο ερμηνευτικά αυτά σχήματα βλ. Κόκκινος Γιώργος, *Αναζητώντας την ενότητα στην πολυμορφία- Οι αντινομίες της ευρωπαϊκής πολιτικής κουλτούρας και η ιδέα της ευρωπαϊκής ενοποίησης*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2000, κεφ. Γ' «Σπερματικές μορφές της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης: Θεσμικές πρωτοβουλίες στην πορεία για μια εναλλακτική ευρωπαϊκή πολιτική οντοπία-Θεωρίες της αφύπνισης και της κατασκευής της ευρωπαϊκής ταυτότητας», σ.σ. 125-129.

«δεδομένη την ύπαρξη κοινής ευρωπαϊκής πολιτισμικής ταυτότητας, η οποία διακρίνεται δήθεν με σαφήνεια από την εκάστοτε πολιτισμική ετερότητα. Προσεγγίζει, δηλαδή, την Ευρώπη ως αυθύπαρκτη ιστορική οντότητα, ως 'κοινότητα κουλτούρας και ιστορίας', που αφυπνίζεται από την ιστορική αναγκαιότητα, προκειμένου να διαδραματίσει τον εντεταλμένο ιστορικό της ρόλο»². Υπό αυτό το πρίσμα, οι διαδικασίες της οικονομικής και της πολιτικής ενοποίησης των ευρωπαϊκών κρατών είναι το αποτέλεσμα, οι οποίες αρθρώνονται σε τέσσερις επιμέρους φάσεις.

Κατά την πρώτη φάση, τα έθνη της Δυτικής Ευρώπης, κατά κύριο λόγο, συνειδητοποιούν τη γεωγραφική, φυλετική και πολιτισμική ενότητά τους. Στο πλαίσιο αυτής της συνειδητοποίησης υπερτιμάται η Δύση έναντι του υποδεέστερου «Άλλου».

Η δεύτερη φάση εκτείνεται χρονικά από το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ως την υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης, το 1957. Οι καταστροφικές συνέπειες που άφησαν πίσω τους οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι, σε συνδυασμό με την υποβάθμιση του ρόλου της Ευρώπης στο διεθνές στερέωμα, τροφοδοτούν τις πρώτες οργανωμένες προσπάθειες συνεργασίας μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών.

Η τρίτη φάση ξεκινά στις 25 Μαρτίου 1957, με την υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, και τελειώνει στις 7 Φεβρουαρίου 1992, με την υπογραφή της Συνθήκης του Maastricht. Η ημερομηνία αυτή σηματοδοτεί την έναρξη λειτουργίας της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς και τη μετατροπή της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) σε Ευρωπαϊκή Ένωση. Η περίοδος αυτή διακρίνεται από τις έντονες προσπάθειες προς την κατεύθυνση της οικονομικής ενοποίησης και της υπερεθνικής πολιτικής οργάνωσης.

Τέλος, η τέταρτη φάση έχει ως αφετηρία τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, που υπεγράφη την 1^η Μαΐου 1999 και διαπραγματεύεται τη διεύρυνση των παραμέτρων της Συνθήκης του Maastricht. Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της φάσης είναι οι έντονες διεργασίες για την πολιτική ενοποίηση των ευρωπαϊκών κρατών. Πρόκειται για μια διαδικασία που στηρίζεται, από τη μία, στο δίπολο της υπερεθνικής ολοκλήρωσης και από την άλλη, στο σεβασμό της πολιτισμικής πολυμορφίας των κρατών-μελών³. Αυτό είναι εμφανές από την προσπάθεια των ευρωπαίων ηγετών για την

αναδιοργάνωση της Ε.Ε., με τη θέσπιση κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας καθώς και με την ενίσχυση του δημοκρατικού χαρακτήρα των θεσμικών οργάνων.

Είναι, όμως, δυνατόν να γραφτεί μια «κοινή ιστορία» για το «κοινό ευρωπαϊκό σπίτι»; Χαρακτηριστική είναι η απάντηση ενός δημοσιογράφου του πρακτορείου «Νόβοστι» της Μόσχας, ο οποίος όταν, γύρω στα τέλη του 1989, ρωτήθηκε ποια θεωρούσε ότι ήταν τα όρια του «κοινού ευρωπαϊκού σπιτιού» απάντησε ότι, προφανώς, η Σιβηρία περιλαμβάνεται στα όριά της, μια και είναι το ίδιο ρωσική όσο και η Ρωσία. Όσο για τον Καύκασο ή την κεντρική Ασία, πρόσθεσε, εφ' όσον η Ευρώπη αντιμετωπίζει το ενδεχόμενο να δεχτεί στους κόλπους της την Τουρκία, στο όνομα ποιας αρχής θα έπρεπε να εξαιρεθούν οι λαοί του Καυκάσου ή του Τουρκεστάν;⁴

Το παράδειγμα αυτό υπογραμμίζει τον τεχνητό χαρακτήρα των κάθε λογής οριοθετήσεων και των ταξινομήσεων. Σήμερα με τις ανακατατάξεις που συμβαίνουν στα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης, αποτελεί αναγκαιότητα η γεω-ιστορική ανάλυση του ευρωπαϊκού χώρου. Μια τέτοια καταγραφή είναι εξίσου απαραίτητη τόσο για την Κεντρική, τη Δυτική όσο και για τη Νότια Ευρώπη. Η Χώρα των Βάσκων, η Φλάνδρα, η Σικελία -μερικά μόνο παραδείγματα ανάμεσα στα πολλά- βιώνουν σήμερα συγκρούσεις που δεν έχουν αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά.

Στην καταγραφή αυτών των συγκρούσεων καθώς και στην περιδιάβαση του χώρου θα πρέπει να προστεθεί απαραίτητα μια αναφορά που να αντιπαράθετεί τις διαφορετικές μνήμες των λαών, κοινοτήτων και εθνών αλλά και Εκκλησιών, διεθνών οργανώσεων κ.α. Για παράδειγμα, η ιστορία μιας κατακτητικής και κυρίαρχης Ευρώπης, όπως παρουσιάστηκε από τους Ευρωπαίους μελετητές, θα μπορούσε να αντιπαρβληθεί με μιαν άλλη ιστορία της Ευρώπης, όπως τη βλέπουν οι «Άλλοι», αυτοί που βρίσκονται εκτός ευρωπαϊκών συνόρων, οι Ινδιάνοι, οι Αφρικανοί, οι Άραβες⁵.

Σήμερα, 48 χρόνια μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Ρώμης, δεν μπορούμε να μιλάμε για ευρωπαϊκή πατρίδα με την έννοια της εθνικής πατρίδας και τα συναισθήματα αυτοθυσίας και αυταπάρνησης που αυτή εγείρει στους πολίτες κάθε κράτους. Οι Ευρωπαίοι αντιμετωπίζουν την Ευρώπη με διαφορετικό

² ο.π. σ.σ. 124-129.

³ Με τον όρο «υπερεθνική ολοκλήρωση» εννοούμε: 1. την εκχώρηση κυριαρχικών δικαιωμάτων του έθνους-κράτους στα υπερεθνικά ή διακυβερνητικά κέντρα λήψης αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2. την υποκατάσταση χαρακτηριστικών του έθνους.

⁴ Για την απάντηση του ρώσου δημοσιογράφου βλ. *Αφιερώματα της Le Monde Diplomatique, ελληνική έκδοση του περιοδικού Manqueire de voir*, τεύχος 5, Αθήνα Σεπτέμβριος 1994, σ. 17.

⁵ Η ρήση που αποδίδεται στο Saul Below «όταν οι Ζουλού βγάλουν έναν Τολστόι εμείς θα τον διαβάσουμε» αποτελεί την επιτομή της ευρωπαϊκής αλαζονείας, όχι μόνο γιατί ο Below παραμένει εκ των προτέρων αδιάφορος μπροστά στην αξία του πολιτισμού των Ζουλού, αλλά γιατί φαίνεται να εκφράζει μία εκ βάθρων απόρριψη της αρχής της πανανθρώπινης ισότητας. Βλ. Ταϊνλор Τσαρλς, *Πολυπολιτισμικότητα*, Πόλις, Αθήνα 2000, κεφ. «Η πολιτική της αναγνώρισης», σ.σ. 91-93.

τρόπο σε σχέση με την εθνική τους πατρίδα. Δεν βλέπουν σε αυτή τα εθνικά τους σύμβολα, τα οποία παραπέμπουν σε ένα συγκεκριμένο πολιτιστικό υπόβαθρο, ούτε γεννά εκείνο το έντονο και αδιαφιλνίκιπο συναίσθημα πατριωτισμού και προάσπισης των εθνικών συμφερόντων. Κι αυτό ακριβώς είναι το τρωτό σημείο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η αδυναμία να συγκροτήσει μια ισχύ τέτοιου βεληνεκούς.

Το ουσιαστικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει σήμερα η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι το εξής: πώς θα διατηρηθεί και ως ποιο βαθμό, μετά την ολοκλήρωση-ενοποίηση, η ανεξαρτησία και η κυριαρχία των κρατών-μελών της Ένωσης, ιδιαίτερα των μικρότερων και ασθενέστερων, αλλά και πώς θα διασωθούν και ως ποιο βαθμό οι εθνικές ταυτότητες, ο πολιτιστικός πλούτος και η ποικιλομορφία των κρατών. Η μεγαλύτερη, λοιπόν, δυσκολία έγκειται στον καθορισμό των ορίων μεταξύ εθνικών κρατών και Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο συγκεκριμένο του εθνικού συμφέροντος με το πανευρωπαϊκό. Αυτό το ζήτημα ήταν και η αιχμή του δόρατος όλων των σχεδίων, των πρωτοβουλιών και των κινήσεων για την ευρωπαϊκή ενοποίηση. Χαρακτηριστικό είναι ότι όλες οι συζητήσεις σχετικά με τη θέση του «εθνικού κράτους» στο πλαίσιο ενός ευρύτερου πολυεθνικού σχήματος γίνονται σε κλίμα έντονων αντιπαράθεσων⁶.

Οι πολέμιοι της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης υποστηρίζουν ότι η διαδικασία της ολοκλήρωσης υποδαυλίζει το σύνδεσμο που υπάρχει μεταξύ ατόμου και εθνικής ταυτότητας κι αυτό γιατί η ενοποίηση δεν αναζητείται ως απλή διεθνική ένωση, ως διπλασιασμός και μόνο των επιμέρους εθνικών κυριαρχιών, αλλά ως υπερεθνική ένωση, δηλαδή ως ολοκλήρωση που υπονομεύει τις επιμέρους εθνικές κυριαρχίες. Στο πλαίσιο της Ε.Ε., δίπλα στον πολίτη κάθε έθνους-κράτους, αναδύεται και μία νέα ιδιότητα, αυτή του «ευρωπαϊού πολίτη». Και στην έννοια αυτή είναι που εντοπίζουν κάποιοι την απάρνηση της εθνικής κυριαρχίας, η οποία αποτελεί συστατικό στοιχείο του έθνους-κράτους. Από την άλλη πλευρά, δεν είναι ακόμη ορατή μια συγκροτημένη «ευρωπαϊκή πολιτιστική ταυτότητα», πάνω στην οποία θα μπορούσε να εδραιωθεί η ιδιότητα του «ευρωπαϊού πολίτη». Κατά συνέπεια, αναπτύσσεται μια διαλεκτική με μια σειρά ερωτημάτων σχετικά με το λεγόμενο πολύ-πολιτισμικό χαρακτήρα της Ε.Ε.

Στους κύκλους των «αντι-ευρωπαϊστών» είναι διάχυτη η άποψη ότι όσοι μιλούν για μια ολοκληρωμένη, ενοποιημένη Ευρώπη, που ταυτόχρονα διαφυλάσσει και σέβεται τις επιμέρους εθνικές ταυτότητες, είναι

σαν να ξεχνούν ότι οι τελευταίες, οι εθνικές ταυτότητες, είναι κυρίως πολιτικές ταυτότητες. Διαμορφώθηκαν ιστορικά στη σκιά των εθνικών κρατών και, συνεπώς, μια διαδικασία υπονόμησης των τελευταίων θα επηρεάσει τις πρώτες. Θεωρούν, δηλαδή, δεδομένη την υπέρβαση (ή την ισοπέδωση) των επιμέρους εθνικών ταυτοτήτων.

Έτσι, οδηγούνται σε άλλα ερωτήματα που αφορούν στη ρευστή και αόριστη ακόμη έννοια του «ευρωπαϊού πολίτη», η οποία θα στηρίζει την ιδιότητά του όχι στη συμμετοχή του στις επιμέρους κρατικές - εθνικές ταυτότητες, όχι πια στις εθνικές ταυτότητες, αλλά στην «υπό κατασκευή» ευρωπαϊκή ταυτότητα. Αυτή η «ευρωπαϊκή ταυτότητα» διαμορφώνεται και διαμέσου μιας σύγκρουσης με την εθνική ταυτότητα, καθώς υποστηρίζουν ότι η ολοκλήρωση της πρώτης προϋποθέτει την αποδυνάμωση της δεύτερης. Και αναπτύσσεται, ακόμη, παραλύοντας εκείνη την ενεργητική, συνεκτική, εσωτερικά δομημένη διάσταση της εθνικής ταυτότητας ως υπέρτερης ταυτότητας. Γιατί η εθνική ταυτότητα, ούσα άμεσα συνδεδεμένη με το «οικείο» εθνικό κράτος, μπορούσε να διατηρεί το συνεκτικό νόημά της. Αντίθετα, το αρκετά μεγάλο μέγεθος της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν βοηθά στη συγκρότηση μιας ευρωπαϊκής ταυτότητας με συνοχή.

Ωστόσο, πολλοί είναι αυτοί που πιστεύουν ότι αυτό το μοντέλο του «άυλου ευρωπαϊού πολίτη», που είναι απών από το ευρωπαϊκό γίγνεσθαι, έχει αρχίσει ήδη να αποσυνθέτει το συνεκτικό ιστό που συνέδεε ιστορικά την ιδιότητα του πολίτη με την εθνική ταυτότητα. Αυτή η αποδόμηση του συνεκτικού ιστού των εθνικών ταυτοτήτων και της ιστορικά διαμορφωμένης ιδιότητας του πολίτη μπορεί να οδηγήσει στην απώλεια της κυριαρχικού ρόλου της εθνικής ταυτότητας έναντι άλλων ταυτοτήτων (π.χ. θρησκευτικών, κοινωνικών, επαγγελματικών).

Για όλους εκείνους που θεωρούν ότι η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση συνεπάγεται αυτόματα και απώλεια των επιμέρους εθνικών ταυτοτήτων, η αμφίσημη έννοια του ευρωπαϊού πολίτη λειτουργεί καταλυτικά⁷, επιταχύνοντας τη διάχυση των ταυτοτήτων, την αποσύνδεση από την εθνική ταυτότητα και την ανάπτυξη πολύπλοκων σχέσεων με την Ένωση. Η ιδιότητα του «ευρωπαϊού πολίτη» μπορεί να προκαλέσει μια γεωγραφική διεύρυνση που θα οδηγήσει στη διάσπαση των ταυτοτήτων. Αυτό που είναι ενδιαφέρον, και ταυτόχρονα επισφαλές, στον «ευρωπαϊό πολίτη» είναι ότι πια δεν θα αναφέρεται σε μια συγκεντρωμένη και ομοιογενή σφαίρα πολιτικής εξουσίας, θα υπερβαίνει τα όρια του έθνους-κράτους και θα κινείται

⁶ Για την εναρμόνιση του εθνικού κράτους με την ευρωπαϊκή ταυτότητα βλ. Wallace William, «Rescue or Retreat? The Nation State in Western Europe, 1945-93», *The Question of Europe*, σ.σ. 21-50.

⁷ Τον όρο «καταλύτης» χρησιμοποιεί ο Πέτρος Θεοδωρίδης στο «Όψεις της ευρωπαϊκής ταυτότητας- Προβλήματα και προοπτικές στη διαμόρφωση των πολιτικών ταυτοτήτων» στο περιοδικό *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τεύχος 10, Νοέμβριος 1997, σ. 182.

σε μια ευρύτερη πολιτική σφαίρα, ίσως και ασαφή. Έτσι, η ιδιότητα του ευρωπαϊού πολίτη μπορεί να ιδωθεί ως ένα βήμα προς μια νέα αντίληψη της πολιτικής, η οποία βρίσκεται ταυτόχρονα εντός και πέρα από την έννοια της πολιτικής που ορίζει το έθνος-κράτος.

Βέβαια, οι ηγέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης καταβάλλουν σημαντικές προσπάθειες προκειμένου να αναστρέψουν την αρνητική στάση ορισμένων απέναντι στη συγκρότηση μιας ομοσπονδίας κρατών. Για το λόγο αυτό, οι δράσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής συμβάλλουν στην οικοδόμηση μιας ευρωπαϊκής κοινωνίας χρησιμοποιώντας ως βάση τον πολιτισμό και στηριζόμενη στην πολιτισμική πολυμορφία των διαφόρων χωρών μέσω της δημιουργίας ευρωπαϊκών δομών, προγράμμάτων, ανταλλαγές φοιτητών, εκπαιδευτικών, ερευνητών, προωθώντας την ελεύθερη κυκλοφορία ανθρώπων και προγραμμάτων. Ταυτόχρονα, επικαλούνται τα πολιτικά και οικονομικά οφέλη που απορρέουν από τη δημιουργία μιας ομοσπονδίας ευρωπαϊκών κρατών.

Καταλυτικός, στην κατεύθυνση αυτή, είναι ο ρόλος των υπέρμαχων της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, οι οποίοι θεωρούν υπερβολικές και ιστορικά αβάσιμες τις θέσεις ορισμένων περί ανάδυσης ενός νέου ευρωπαϊκού «εθνικισμού», ακόμη κι αν αυτός δεν αποκλείει τους μη ευρωπαίους μετανάστες. Γι' αυτό και αντιπροτείνουν μοντέλα «υπερ-εθνικής» ή «μετα-εθνικής»⁸ ευρωπαϊκής ταυτότητας. Οι πρώτες αντιδράσεις στη δημιουργία του νέου ευρωπαϊκού εθνικισμού γεννήθηκαν στους κόλπους των διανοουμένων της Αριστεράς και συνδέονταν άλλοτε με τον αποκλεισμό από την ευρωπαϊκή ενοποίηση των κρατών της Ανατολικής Ευρώπης και των λαών του πρώην σοσιαλιστικού στρατοπέδου και άλλοτε από το σεβασμό προς τις παραδόσεις που κληροδότησε στην Ευρώπη η ευρωπαϊκή διάνοηση και ο Διαφωτισμός⁹.

Υπάρχουν στη Δυτική Ευρώπη επιχειρήματα τα οποία στηρίζουν και άλλα που αμφισβητούν την ιδέα της οικοδόμησης μιας Ευρωπαϊκής Πολιτικής Κοινότητας, με κοινές αξίες και κοινή ταυτότητα, μιας Ευρώπης ικανής να δημιουργήσει την αίσθηση της κοινότητας μεταξύ των πολιτών της. Καταρχήν, η επιθυμητή αυτή αίσθηση της κοινότητας έχει, ίσως, καταλήξει να ταυτίζεται ισχυρότατα με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, έτσι ώστε τα κράτη που δεν περιλαμβάνονται

στα μέλη της έχουν την τάση να αισθάνονται ότι βρίσκονται κατά κάποιο τρόπο εκτός Ευρώπης. Δεύτερον, τα επιχειρήματα αυτά αντιμετωπίζουν ζητήματα όπως: Υπάρχει κοινό έδαφος όσον αφορά την ταυτότητα και τα πολιτισμικά σύνορα; Τίθεται άλλωστε το ερώτημα του «ποιοι» είμαστε και «ποιοι» θέλουμε να γίνουμε. Αποκτούμε περισσότερη ομοιογένεια όσον αφορά τις κοινωνικές και πολιτισμικές μας αξίες; Ή στόχος μας είναι η «μεγάλη οικογένεια που συγκεντρώνεται μετά τις διαφορές της», όπως τη χαρακτήρισε ο Βολταίρος;¹⁰ Πόσο μεγάλη είναι η σημασία των δημοκρατικών θεσμών, της κοινωνίας των πολιτών και της ιθαγένειας για τη δημιουργία μιας αίσθησης ταυτότητας με σκοπό την ανάπτυξη νομιμοφροσύνης στις πολιτικές κοινότητες; Ποια διαφορά αισθάνεται κάποιος που έχει γεννηθεί αλλού με το να ζει σήμερα στην Ευρώπη; Μπορούμε να φανταστούμε ότι θα υπάρξει κάποτε μια ευρωπαϊκή έννοια του πολιτισμικού αγαθού; Ή είναι πιο ρεαλιστικό να εργαστούμε για μια κοινή πολιτική κουλτούρα, αναγνωρίζοντας τις εθνικές και τοπικές παραδόσεις στην τέχνη και τη λογοτεχνία, όπως επίσης στην ιστοριογραφία και τα έθιμα;

Το ευρωπαϊκό ιδεατό οικοδόμημα, που άρχισε να κατασκευάζεται με αφετηρία τη μεταπολεμική περίοδο, είχε ως στόχο τη δημιουργία μιας ευρωπαϊκής ταυτότητας που θα αφομοίωνε τις προκαταλήψεις της προσκόλλησης στις εθνικές ταυτότητες, στο όνομα των οποίων υποτίθεται ότι έγιναν οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι. Σήμερα, η οικονομική και νομισματική ένωση των κρατών-μελών σηματοδοτεί το επιστέγασμα της διαδικασίας που δρομολογήθηκε από το 1951, αποκαλύπτει, όμως, ταυτόχρονα, τις αδυναμίες του «ευρωπαϊκού ιδεατού οικοδομήματος», τόσο στο επίπεδο της αρχικής σύλληψής του όσο και σε αυτό της υλοποίησής του.

Πολλοί θεωρούν ότι οι αντιστάσεις που εκδηλώνονται στο εσωτερικό των επιμέρους κρατών μελών δείχνουν ότι υπάρχουν περιορισμένες πιθανότητες για την «αφύπνιση» μιας κοινής ευρωπαϊκής μνήμης, ανάλογης με εκείνες που στήριξαν τις εθνογενέσεις του προηγούμενου αιώνα, ικανής να στηρίξει την οικοδόμηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως μιας νέας συλλογικότητας που θα απελευθερώσει τους πολίτες της από τα εμπόδια των εθνικών κοινωνικών σχηματισμών και των συνόρων τους¹¹. Ούτε, φυσικά,

⁸ Ο όρος «μετα-εθνική» ευρωπαϊκή ταυτότητα χρησιμοποιείται από τον Ι.Κ. Χασιώτη στο *Αποζητώντας την ενότητα στην πολυμορφία: Οι απαρχές της ευρωπαϊκής ενότητας από το τέλος του Μεσαίωνα ως τη Γαλλική Επανάσταση*, Παράτηρητής, Θεσσαλονίκη 1999. Βλ. επίσης *The Idea of Europe: Problems of National and Transnational Identity*, επιμ. Br. Nelson - D. Roberts - W. Veit, Νέα Υόρκη, 1992.

⁹ Για τις ιστορικές ρίζες της ευρωπαϊκής ενότητας βλ. Alberto Dou, *Europa, Raíces y Horizontes*, Μαδρίτη 1994, σ. 19 κ.ε., J.L. Abellán, *El reto europeo: Identidades culturales en el cambio del siglo*, Μαδρίτη 1994.

¹⁰ García Soledad, «Είδωλα της Ευρώπης», στο *Ελληνική Πολιτισμική Ταυτότητα και Ευρωπαϊκή Ενοποίηση*, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα 1993, σ. 104.

¹¹ Για τη στάση, για παράδειγμα, των Ελλήνων απέναντι στη δημιουργία μιας κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας βλ. Panagiotopoulou Roy (1997) «Greeks in Europe: Antinomies in National Identities», στο *Journal of Modern Greek Studies*, τεύχος 15, σ.σ. 349-370.

η άρση της γεωπολιτικής ασυνέχειας μπορεί να αναγορεύσει την Ευρωπαϊκή Ένωση σε ευρωπαϊκή συλλογικότητα. Μπορεί, όμως, να κατασκευάσει νέα, εξωτερικά σύνορα, εγκλωβίζοντας την ευρωπαϊκή ταυτότητα σε μια συνεχώς διευρυνόμενη μέσω των διαδοχικών εντάξεων νέων μελών, πάντοτε όμως γεωγραφική, αναφορά. Μια τέτοια ευρωπαϊκή ταυτότητα θα τείνει να νομιμοποιήσει τις άνισες σχέσεις στο εσωτερικό της Ε.Ε. και να παράγει στο εξωτερικό της περιβάλλον νέους ανταγωνισμούς και ιεραρχίες.

Η αληθινή ουσία της Ευρώπης θα ήταν, λοιπόν, η «υπερ-εθνικότητα» (του χριστιανισμού, της ρωμαϊκής κληρονομιάς, των ιδεών του Διαφωτισμού, του κράτους-πρόνοιας) και ταυτόχρονα ο τρόπος διάρθρωσης, η δυναμική του ανταγωνισμού, των ανταλλαγών και της αμοιβαίας πρόκλησης των διαφορών πολιτισμών. Εκτός από τα «κοινά ταμεία», αυτό που διαμορφώνει την Ευρώπη είναι η μορφή και οι αμφίδρομες σχέσεις, που την καθιστούν ένα είδος συνεχούς κίνησης, ένα οικοδόμημα που ασταμάτητα βρίσκεται υπό κατασκευή. Εξ ου και το δίδαγμα της ιστορίας ότι «η Ευρώπη γενικά αντιμετωπίζεται πολύ λιγότερο ως αντίσταση στους συγγενείς πολιτισμούς και πολύ περισσότερο από μίαν εσωτερική οπτική, ως η σχέση μεταξύ των διαφορετικών της μερών, ως ένας ανταγωνισμός¹²». Ανταγωνισμός, βέβαια, αλλά ανταγωνισμός που υπακούει σε μορφές οργάνωσης ενός εσωτερικού πλουραλισμού, τον οποίο συναντάμε πάλι στην έννοια της «αρμονίας» των εθνών.

Σήμερα, οι 25 κατευθύνονται προς την οικοδόμηση μιας Ευρώπης ισχυρής σε οικονομικό επίπεδο (έπειτα και από τη νομοστατική ενοποίηση των περισσότερων μελών της) αλλά με πολλές πιθανότητες να καταλήξουν σε αυτό που ο Κλωντ Σεϋσόν ονομάζει «ανημπορία μες στην υπερδιόγκωση». Με άλλα λόγια, η διεύρυνση, που είναι πραγματικότητα από την 1^η Μαΐου 2004, ενέχει τον κίνδυνο να οδηγήσει τους ηγέτες να αντιληφθούν ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση που οραματίζονται δεν είναι τίποτε άλλο από μια απλή ζώνη ελεύθερων συναλλαγών. Μια Ένωση «πλατιά, όλο και πλατύτερη, ανίκανη για οποιαδήποτε φιλοδοξία, αποφιλωμένη από κάθε δημοκρατικό έλεγχο»¹³. Κι ο πρώην υπουργός εξωτερικών συμπεραίνει: «Δεν είναι αυτή η Ευρώπη που χρειαζόμαστε».

Από νομικής και πολιτικής πλευράς, η Ευρώπη μέχρι σήμερα δεν αποτελεί παρά ένα σύνολο κρατών - εθνών που συνεργάζονται μεταξύ τους. Πίσω από

την ομοσπονδιακή πρόσοψη, την οποία σηματοδότησε η οικονομική ενοποίηση των περισσότερων κρατών-μελών, παραμένουν ως συλλοβάτες οι εθνικές κυβερνήσεις. Μετά τη διεύρυνση των 10 επιπλέον χωρών, η πολιτική ενοποίηση αποβαίνει ακόμη πιο δύσκολη. Στην ομιλία του στο γερμανικό Κοινοβούλιο τον Ιούνιο του 2000, ο Γάλλος πρόεδρος Chirac παραδέχτηκε ότι «ζήτημα ίδρυσης Ευρωπαϊκού Κράτους δεν τίθεται και ότι συνεπώς η πολιτική ενοποίηση δεν υπάρχει ως στόχο στο εγγύς μέλλον»¹⁴. Ο Γερμανός πρόεδρος Rau, στην εφημερίδα «Die Welt» (Σεπτέμβριος 2000), ενώ πλειοδότησε προς την κατεύθυνση «νέας ευρωπαϊκής ομοσπονδιακής τάξης», διαβεβαίωσε ταυτόχρονα ότι είναι «απολύτως αναγκαία η διατήρηση της εθνικής ταυτότητας, των εθνικών παραδόσεων, των ιστορικών και εθνικών ιδιαιτεροτήτων»¹⁵. Ο Tony Blair, στη Βαρσοβία στις 6 Οκτωβρίου 2000, απέρριψε την ιδέα της πολιτικής ενοποίησης ως βάση του Ευρωπαϊκού Κράτους. Την ίδια στιγμή, η διαδικασία θέσπισης του Ευρωπαϊκού Συντάγματος συναντά εμπόδια, έπειτα από το περίτρανο «όχι» Γάλλων και Ολλανδών. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι πρόεδροι της Γαλλίας και της Γερμανίας με τον όρο «Σύνταγμα» δεν εννοούν δημιουργία ευρωπαϊκών θεσμών αλλά απλή «Χάρτα Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ευρωπαίου Πολίτη».

Ένα ακόμη ζήτημα που εγείρει σοβαρές αντιπαραθέσεις μεταξύ των Ευρωπαίων εταίρων είναι το ενδεχόμενο ένταξης της Τουρκίας «στην εύθραυστη Ε.Ε.», όπως την αποκαλεί, ο πρώην πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας Ζισκάρ ντ' Εστέν¹⁶. Τα επιχειρήματα που ενισχύουν την ένταξη της Τουρκίας επικεντρώνονται στην προσβολή που θα συνιστούσε για το μουσουλμανικό κόσμο η μη αποδοχή της χώρας στη χριστιανική Ευρώπη, σε συνδυασμό με τον κίνδυνο ενθάρρυνσης της σύγκρουσης των πολιτισμών, της σύγκρουσης μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Από την άλλη πλευρά, τα επιχειρήματα που ενισχύουν την αδυναμία ένταξης της Τουρκίας στην ευρωπαϊκή οικογένεια αφορούν το μικρό ποσοστό του τουρκικού εδάφους που ανήκει γεωγραφικά στην Ευρώπη, το μεγάλο μέγεθος του πληθυσμού, το χαμηλό οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, την ύπαρξη μεγάλης τουρκόφωνης κοινότητας εκτός τουρκικών συνόρων και το ενδεχόμενο κοινών συνόρων της Ε.Ε. με τη Συρία, το Ιράκ και το Ιράν.

Θα μπορούσε κανείς να αντιτάξει το επιχειρήματα ότι ο προβληματισμός της Ε.Ε. για την ένταξη της Τουρκίας έρχεται σε αντιδιαστολή με τη διεύρυνση

¹² Βλ. Jean-Marc Ferry και Paul Thibaud, *Discussion sur l' Europe*, Calmann - Livy, Παρίσι 1992, ιδιαίτερα στο κεφάλαιο 'La vraie nature de l' Europe'.

¹³ Βλ. Claude Cheysson, «Η ανημπορία μες στην υπερδιόγκωση», *Le Monde*, 27 Απριλίου 1994.

¹⁴ ο.π σελ. 140.

¹⁵ ο.π.

¹⁶ Βλ. Ντ' Εστέν Ζισκάρ, «Η ένταξη της Τουρκίας, βάρος στην εύθραυστη Ε.Ε.», *Ελευθεροτυπία*, 25/11/2004.

και την είσοδο των 10 νέων κρατών-μελών που έγινε το Μάιο του 2004. Στην πραγματικότητα, όμως, πρόκειται για δύο διαφορετικές περιπτώσεις που δεν σχετίζονται με στείρες φοβίες, προκαταλήψεις και πάθη για τη γείτονα χώρα. Όπως πολύ ορθά επισημαίνει ο Ντ' Εστέν «οι μελλοντικές διαπραγματεύσεις με την Τουρκία δεν θα έπρεπε να εστιάζονται στην ένταξη, αλλά στη διεύρυνση της φύσης των δεσμών που η Ευρωπαϊκή Ένωση θα έπρεπε να σφυρηλατήσει με τους μεγάλους γείτονές της»¹⁷. Είναι ο μόνος ασφαλής τρόπος να μην κινδυνεύσει το «εύθραστο οικοδόμημα» της Ε.Ε., η οποία διανύει μια περίοδο προσαρμογής στα νέα θεσμικά και οικονομικά δεδομένα της πρόσφατης διεύρυνσης.

Σαφώς και η Ε.Ε. θεμελιώθηκε πάνω στην πολυμορφία των κρατών-μελών, έχοντας, όμως, ως συνεκτικούς κρίκους όλα εκείνα τα ενοποιητικά στοιχεία που λειτουργούν υπέρ της συγκρότησης μιας κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας. Η Ευρώπη, λοιπόν, δεν ενισχύει τη σύγκρουση των πολιτισμών, αλλά είναι υπέρ της πολυπολιτισμικότητας. Χρειάζεται, όμως, να δημιουργήσει το κατάλληλο θεσμικό, πολιτικό, οικονομικό και πολιτισμικό πλαίσιο, ώστε να μην καταντήσει ένα κακέκτυπο του Ο.Η.Ε. Επίσης, χρειάζεται να εξαλειφθεί ο σκεπτικισμός που διακατέχει τους Ευρωπαίους απέναντι σε μια περαιτέρω διεύρυνση, καθώς πρόκειται για μια διαδικασία που καταλήγει να λειτουργεί περισσότερο αποσταθεροποιητικά παρά ενοποιητικά. Συνεπώς, δεν μπορεί να υπάρξει διεύρυνση της Ε.Ε. προς την Ανατολή αν δεν εξασφαλιστούν υποδομές οικονομικής ευημερίας και πολιτικής σταθερότητας. Κι όπως επισημαίνει ο Ζισκάρ Ντ' Εστέν «μέχρι πού θα συνεχιστεί αυτή η φυγή προς τα εμπρός, μιας Ευρώπης που δεν έχει ακόμα οργανωθεί, είναι ελάχιστα αποτελεσματική στην πράξη και βλέπει την πολιτική συμμετοχή του πληθυσμού της να περιορίζεται;»¹⁸

Στην προοπτική των αχανών πολιτιστικών χωρών του ασιατικού ή του αμερικανικού κόσμου, η Ευρώπη εμφανίζεται στο εξής σαν μια σφαίρα μικρών πολιτιστικών διαμερισμάτων τοπικών, περιφερειακών, επαρχιακών, εθνικών. Είναι, όμως, μόνο αυτή η ποικιλία, αυτή η πολυμέρεια που να θεωρείται ευρωπαϊκή; Αυτό που χρειάζεται είναι να αναζητήσουμε στο παρόν, και όχι στο παρελθόν, την αρχή της ευρωπαϊκής οργάνωσης. Η Ευρώπη είναι ένα σύμπλεγμα (κάτι που είναι πλεγμένο μαζί), του οποίου το χαρακτηριστικό είναι να συγκεντρώνει δίχως να συγχέει τις μεγαλύτερες ποικιλομορφίες και να

συνδέει αδιάρρηκτα τις αντιθέσεις. Αυτό που απαιτείται είναι να ξετασθεί ο ευρωπαϊκός γόρδιος δεσμός, στον οποίο έχουν αλληλοδημιουργηθεί και αναμικθεί τόσες πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές, θρησκευτικές συνιστώσες, με τρόπο συγκρουσιακό και συνάμα αλληλέγγυο. Για τούτο, όπως λέει ο Εντγκάρ Μορέν, «μπορούμε να αντιλήσουμε από την ιστορική αρχή που συνδέει την ευρωπαϊκή ταυτότητα με την αλλαγή και τη μεταμόρφωση. Είναι ακριβώς η ζωτική ανάγκη να διασώσει την ταυτότητά της που επικαλείται μια νέα μεταμόρφωση της Ευρώπης.»¹⁹.

Όπως πολύ εύστοχα παρατηρεί ο Αμίν Μααλούφ²⁰, τα περισσότερα κράτη έχουν ταυτόχρονα τοπικά και γλωσσικά προβλήματα που απορρέουν από την παρουσία μεταναστών. Την ίδια στιγμή, όμως, γεννιούνται και προβλήματα εκ των έσω, τα οποία δεν έχουν οξυνθεί ακόμη, θα επιδεινώνονται όσο η ένταξη των χωρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα προχωρά, καθώς θα πρέπει να οργανωθεί η «κοινή ζωή» είκοσι - τριάντα χωρών, που η καθεμιά έχει τη δική της ιστορία, τη γλώσσα της και τις δικές της επιφυλάξεις.

Ο Μάαλουφ διερωτάται πώς θα είναι σε πενήντα χρόνια οι χώρες που απαρτίζουν την Ευρωπαϊκή Ένωση; «Συνομόσπονδες, ομόσπονδες, αμετάκλητα ενωμένες ή μήπως, αντίθετα, αποσαθρωμένες; Η Ένωσή τους θα εξαπλωθεί προς την Ανατολική Ευρώπη, προς τη Μεσόγειο και ποια θα είναι τα όρια της εξάπλωσης; Θα αγκαλιάσει τα Βαλκάνια; Το Μαγκρέμπ; Την Τουρκία; Τη Μέση Ανατολή; Τον Καύκασο;»²¹ Από την απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα θα εξαρτηθούν πολλά πράγματα στον αυριανό κόσμο -και ανάμεσα σε αυτά οι σχέσεις μεταξύ των διαφορετικών πολιτισμών, των διαφορετικών θρησκειών- το Χριστιανισμό, το Ισλάμ και τον Ιουδαϊσμό. Όποιο κι αν είναι το μέλλον του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, όποια κι αν είναι η μορφή της Ένωσης κι όποια κι αν είναι τα συμβαλλόμενα έθνη, μια ερώτηση θέτει σήμερα ο Μάαλουφ, την οποία θεωρεί ότι θα τίθεται για πολλές γενιές ακόμη: «Πώς να χειριστούμε την πολλαπλότητα των γλωσσών που ανέρχονται σε δεκάδες;»²²

Σε πολλούς άλλους τομείς ενοποιούμε, στοιχίζουμε, υπαγορεύουμε νόρμες τη μία μετά την άλλη. Σε αυτόν εδώ παραμένουμε επιφυλακτικοί. Πολύ πιθανόν αύριο να έχουμε, εκτός από το ενιαίο νόμισμα και την ενοποιημένη νομοθεσία, τον ίδιο στρατό, την ίδια αστυνομία και την ίδια κυβέρνηση. «Ας τολμήσουμε, όμως, να παραπετάξουμε την πιο λιλιπούτεια γλώσσα,

¹⁷ ο.π.

¹⁸ ο.π.

¹⁹ Βλ. Μορέν Εντγκάρ, Να σκεφτούμε την Ευρώπη, Εξάντας, Αθήνα 1991, κεφ. 4 "Μια αβάσιμη βάση", σ. 85.

²⁰ Βλ. Μααλούφ Αμίν, Οι φωνικές ταυτότητες, Ωκεανίδα, Αθήνα 1999, σ. 205.

²¹ ο.π. σ. 183.

²² ο.π. σ. 184.

κι ευθύς θα ξεσπάσουν οι πιο εμπαιθείς κι οι πιο ανεξέλεγκτες αντιδράσεις. Για να αποφύγουμε τα δράματα, προτιμάμε να μεταφράζουμε...»²³. Ο μόνος δρόμος είναι αυτός που θα παγιώσει τη γλωσσική ποικιλομορφία και θα την εμφυτεύσει στα ήθη. «Αρκεί μια απλή σκέψη: σήμερα είναι προφανές πως κάθε άτομο χρειάζεται να μιλάει τρεις γλώσσες. Η πρώτη είναι η γλώσσα της ταυτότητάς του· η τρίτη, τα αγγλικά. Μεταξύ των δύο πρέπει υποχρεωτικά να προωθήσουμε τη χρήση μιας δεύτερης γλώσσας, την οποία θα διαλέγει ο καθένας ελεύθερα και η οποία συχνά, αλλά όχι πάντα, θα είναι μια ευρωπαϊκή γλώσσα.

Η διατήρηση της γλωσσικής ταυτότητας κάθε έθνους είναι αναγκαία για να μην αλλοτριωθεί ή να μην εξαλειφθεί, ώστε να μην αναγκαστούν όσοι τη μιλάνε να την απαρνηθούν για να αποκτήσουν πρόσβαση σε όσα τους προσφέρει ο σημερινός πολιτισμός. Η ευθάρρυνση, ταυτόχρονα, της γλωσσικής πολυμορφίας είναι ο μόνος δρόμος για όποιον επιθυμεί να συμμετάσχει σε μια κοινότητα εκτός του εθνικού κράτους.

Η Ευρώπη στο σύνολό της, στο βαθμό που τείνει προς την ενοποίησή της, χρειάζεται οπωσδήποτε να συλλάβει την ταυτότητά της ως το σύνολο των γλωσσικών, των θρησκευτικών ή άλλων συνιστώσών της. Αν δεν αποδεχθεί πλήρως κάθε στοιχείο της ιστορίας της κι αν δεν διευκρινίσει ρητά στους μελλοντικούς πολίτες της ότι θα μπορούν να είναι πλήρως Ευρωπαίοι χωρίς να σταματήσουν να είναι Γερμανοί ή Γάλλοι ή Ιταλοί ή Έλληνες, τότε πολύ απλά δεν θα μπορέσει να υπάρξει ως ολότητα. Η οικοδόμηση της Ευρώπης σημαίνει και την οικοδόμηση μιας καινούριας αντιληψης για την ταυτότητα, πρώτον, την ευρωπαϊκή ταυτότητα, δεύτερον, των χωρών που την απαρτίζουν και τρίτον, όλου του υπόλοιπου κόσμου. Ο Μάαλουφ υποστηρίζει ότι εφόσον «προσχωρούμε σε ένα σύνολο όπως είναι η Ενωμένη Ευρώπη, δεν μπορεί παρά να νιώσουμε κάποια συγγένεια με όλα τα στοιχεία που τη συνθέτουν. Βέβαια, διατηρούμε ιδιαίτερες σχέσεις με τη δική μας κουλτούρα κι έχουμε πάντα κάποια ευθύνη απέναντί της, σιγά σιγά, όμως, υφαίνουμε σχέσεις και με τις υπόλοιπες συνιστώσες της καινούριας μας πατρίδας.» Για να ενισχύσει την άποψή του παραθέτει το εξής παράδειγμα: «από τη στιγμή που ο ΠιEMONΤΕΖΟΣ θα νιώσει Ιταλός, θα ενδιαφερθεί αναγκαστικά για την ιστορία της Βενετίας και της Νάπολης, ακόμη κι αν κρατά μια ιδιαίτερη τρυφερότητα για το Τορίνο και το παρελθόν του. Με τον ίδιο τρόπο, όσο περισσότερο ο Ιταλός θα νιώθει Ευρωπαίος, τόσο λιγότερο θα του είναι αδιάφορη η πορεία του Άμστερνταμ μέσα στο χρόνο. Ίσως αυτό το πράγμα

να χρειαστεί δύο και τρεις γενιές για να ολοκληρωθεί, για ορισμένους μπορεί και περισσότερο»²⁴.

Συνεπώς, όσον αφορά τις συνιστώσες της «νέας ευρωπαϊκής ταυτότητας» μπορούμε να πούμε ότι η Ευρώπη αποτελεί χωριστή ιστορική κατηγορία, επειδή πρόκειται για μια σύνθετη ιστορική πραγματικότητα της οποίας τα ηθικά, θρησκευτικά, πολιτιστικά και πολιτικά χαρακτηριστικά είναι αυτά που της προσέδωσε η ως τώρα ιστορία των λαών της. Τα χαρακτηριστικά αυτά υπερβαίνουν και τα παλαιότερα γεωγραφικά και θρησκευτικά σύνορα, αλλά και τα εθνικά (εθνολογικά, πολιτικά και πολιτιστικά) όρια, τουλάχιστον όπως αυτά σχηματοποιήθηκαν και καθιερώθηκαν με βάση τις ως τώρα ιστορικές εξελίξεις. Όσο η ύπαρξη ορισμένων αξιών κοινών σε όλη (ή σχεδόν σε όλη) τη Γηραιά Ήπειρο μπορεί να δημιουργήσει σε κάποιον την αίσθηση ότι ανήκει στο ίδιο πολιτισμικό σύνολο, άλλο τόσο οι διαφορές γλωσσών και κουλτούρας στους κόλπους της απαγορεύουν κάθε παραμορφωτική ταξινόμηση. Μόνο η υπομονετική οικοδόμηση μιας κοινής βάσης, ενός πραγματικού πανηπειρωτικού χώρου θα επέτρεπε να ξεπεράσουμε στο μέλλον, χωρίς ωστόσο να τις αρνηθούμε, τις ταυτότητες που εκφράζουν σήμερα τα έθνη, συγκροτημένα ή όχι σε κράτη. Και, επομένως, να μεταφράσουμε μέσα στην πραγματικότητα την παμπάλαια ουτοπία της ενότητας της Ευρώπης. Αν θέλουμε, λοιπόν, να οικοδομήσουμε την ενιαία Ευρώπη θα πρέπει να διατηρήσουμε ταυτόχρονα και την ιδιαιτερότητα των εθνών. Αυτό σημαίνει ότι ο προσανατολισμός προς μια ομοσπονδιακή Ευρώπη, που θα στηρίζεται σε ένα ευρύτερο κοινωνικό και πολιτισμικό δίκτυο, είναι η ιδανικότερη λύση. Αυτό είναι το μάθημα που μπορούμε να διδαχθούμε από την Ιστορία, προκειμένου να μην επαναληφθούν λάθη του παρελθόντος.

²³ ο.π.

²⁴ ο.π. σ.σ. 210-213.

«Τέσσερις κορυφαίοι Έλληνες σκηνοθέτες συνομιλούν με τὸ Ἀρχαῖο Δράμα»

Ἔκθεση φωτογραφίας καὶ ψηφιακῆς εἰκόνας

Μαίρη Μάντζιου
Ἐπίκουρη Καθηγήτρια
Τμῆμα Φιλολογίας

Στὸ πλαίσιο τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν 40 χρόνων τῆς λειτουργίας τοῦ τὸ Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων διοργάνωσε τὴν ὡς ἄνω ἔκθεση στὸ Πνευματικὸ Κέντρο τοῦ Δήμου Ἰωαννιτῶν [εἰκόνα 1], τὸν Νοέμβριο 2004, μετὰ τὴν εὐγενικὴ συνεργασία τοῦ Κέντρου Ἑρευνας καὶ Πρακτικῶν Ἐφαρμογῶν τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Δράματος - "ΔΕΣΜΟΙ". Οἱ ὀγδόντα φωτογραφίες τῆς ἔκθεσης προέρχονταν ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ε.Λ.Ι.Α., τοῦ Θεατρικοῦ Μουσείου, τοῦ Θεάτρου Τέχνης Κároλος Κούν, τοῦ Μουσείου Μπενάκη, τοῦ Κλεόβουλου Κλώνη, τῆς Ἀσπασίας Παπαθανασίου, τοῦ Μεγαλοκονόμου καὶ τοῦ Δ.Ν. Μουσμούτη. Σὲ ψηφιακὴ εἰκόνα προβάλλονταν σκηνὲς ἀπὸ μεγάλες παραστάσεις τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ δράματος.

Ἡ ἔκθεση ἦταν ἀφιερωμένη στὴν σκηνοθετικὴ προσέγγιση τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ δράματος ἀπὸ τέσσερις κορυφαίους Ἑλληνες σκηνοθέτες, τὸν Φῶτο Πολίτη, τὸν Δημήτρη Ροντήρη, τὸν Κároλο Κούν καὶ τὸν Ἀλέξη Σολομό. Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ συνοπτικὴ ἀπεικόνιση τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγέννησης τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ θεάτρου στὴν χώρα μας ἀπὸ τὴς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Καὶ στὸν βαθμὸ πού οἱ περιορισμένες γνώσεις μας γιὰ τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ θέατρο τὸ ἐπιτρέπουν, σκοπὸς τῆς ἔκθεσης ἦταν ἐπίσης νὰ μᾶς βοηθήσει νὰ κατανοήσουμε τὴν σχέση κειμένου καὶ παράστασης, τὴς ὀπτικῆς συμβάσεις στὴν μορφὴ καὶ τὸ ὕφος τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ

δράματος, καθώς τὰ ἔργα αὐτὰ πού ἐμεῖς προσεγγίζουμε δι' ἀναγνώσεως, εἶχαν συντεθεῖ ἀπὸ τοὺς ποιητές τους γιὰ νὰ παρασταθοῦν στὸ ὑπαίθριο ἀρχαῖο θέατρο. Οἱ τέσσερις Ἑλληνες σκηνοθέτες πού παρουσιάσαμε τὸν ἕνα δίπλα στὸν ἄλλον ἢ ἀπέναντι στὸν ἄλλον, σὲ μιὰ μορφή θεατρικῆς συνομιλίας, ἀφιέρωσαν τὴν ζωὴ τους στὴν κατανόηση αὐτῆς τῆς σχέσης, γι' αὐτὸ ἡ ἑλληνικὴ Παιδεία τοὺς ὀφείλει πολλὰ.

Ὁ Φῶτος Πολίτης (γιὸς τοῦ Νικολάου Πολίτη) γεννήθηκε τὸ 1890 καὶ πέθανε αἰφνιδίως τὸ 1934 σὲ ἡλικία 44 ἐτῶν. Δὲν παρουσίασε τὸ ἀρχαῖο δράμα σὲ ἀρχαῖα θέατρα, ἀλλὰ σὲ κλειστὸ θέατρο μὲ τὴν ἰταλικὴ σκηνή. Μόνον τὸ 1927 σκηνοθέτησε τὴν *Ἐκάβη* τοῦ Εὐριπίδη στὸ Παναθηναϊκὸ Στάδιο, μὲ τὴν Μαρίκα Κοτοπούλη, μιὰ παράσταση τὴν ὁποία ἀποκήρυξε. Ἡ σκηνοθετικὴ προσέγγισί του τῆς τραγωδίας ἦταν "ραϊνχαρτικὴ", δηλαδή, εἶχε ἀποδεχτεῖ τὶς αἰσθητικὲς προτάσεις τοῦ Γερμανοῦ σκηνοθέτη Μὰξ Ράινχαρτ, ἀλλὰ κατόρθωσε νὰ τὶς προσαρμόσει στὸ ἑλληνικὸ θέατρο, σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν ρυθμὸ τῆς γλώσσας καὶ τὰ ὄρια τῆς χειρονομίας, δηλαδή, ἀφήρεσε τὸν στόμφο.

Τὸν Χορὸ ὁ Πολίτης χειρίστηκε σὰν τρίτο ὑποκριτὴ γι' αὐτὸ καὶ δὲν τραγουδοῦσε τὰ χορικά. Ἀπήγγελλαν μόνον οἱ κορυφαῖοι ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα μέλη συνόδευαν τὴν ἀπαγγελία μὲ ρυθμικὲς κινήσεις.

Στὴν ἔκθεση παρουσιάσαμε φωτογραφίες ἀπὸ τὶς ἐξῆς παραστάσεις:

- τῆς πρώτης τραγωδίας πού σκηνοθέτησε τὸ 1919, τοῦ *Οἰδίποδος Τυράννου*, σὲ δική του μετάφραση, στὸ θέατρο Ὀλύμπια (τῆς ὁδοῦ Ἀκαδημίας), μὲ πρωταγωνιστὴ τὸν Αἰμίλιο Βεάκν. Ἡ φωτογραφία ἔδειχνε τὴν τελευταία σκηνὴ τοῦ δράματος, τὸν τυφλωμένο βασιλιὰ μὲ σκωμμένα χέρια, μιὰ στάση πού ἀπεικόνιζε τὸ μεγαλεῖο τοῦ σοφὸκλείου ἥρωα. Στὴν παράσταση αὐτὴ ὁ Πολίτης κατήργησε τὴν αὐλαία τῆς ἰταλικῆς σκηνῆς, ἔνωσε τὴν σκηνὴ μὲ τὴν πλατεία, καὶ δημιούργησε μιὰ μικρὴ ὀρχήστρα γιὰ τὸν Χορὸ. Τὸ σκηνικὸ ἀπεικόνιζε ρεαλιστικὰ τὴν πρόσοψη τοῦ παλατιοῦ.
- τῆς ἐναρκτήριας παράστασης στὸ νεοϊδρυμένον Ἑθνικὸ Θέατρο τὸ 1932, τοῦ *Ἀγαμέμνωνος* τοῦ Αἰσχύλου, μὲ τὸν Αἰμίλιο Βεάκν στὸν ὁμώνυμο ρόλο. Ἐδῶ τὸ σκηνικὸ ἦταν ἀφαιρετικὸ, μὴ ρεαλιστικὸ: τέτοιο πιστεύουμε πὼς ἦταν καὶ στὸ κλασικὸ θέατρο τοῦ 5ου αἰῶνα π.Χ. Μὲ τέτοιου εἶδους σκηνικὸ ἡ ἑλληνικὴ τραγωδία ἀποδεσμευόταν ἀπὸ τὸν χῶρο καὶ ἀποκτοῦσε συμπαντικὸ νόημα.
- τῆς ἀναθεωρημένης παράστασης τοῦ *Οἰδίποδος Τυράννου*, στὸ Ἑθνικὸ Θέατρο τώρα, τὸ 1933,

πάλι μὲ τὸν Αἰμίλιο Βεάκν. Τὴν μουσικὴ εἶχε συνθέσει ἡ Κατίνα Παξινού ἡ ὁποία ἐρμύνευσε τὸν ρόλο τῆς Ἰοκάστης. Τὸ σκηνικὸ εἶναι ἀφαιρετικὸ τώρα καὶ στὶς φωτογραφίες εἶναι ὁρατὲς οἱ φωτοσκιάσεις πού χαρακτήριζαν τὴν σκηνοθετικὴ γλῶσσα τοῦ Πολίτη.

- τῆς παράστασης τοῦ μοναδικοῦ σωζόμενου σατυρικοῦ δράματος, τοῦ *Κύκλωπος* τοῦ Εὐριπίδη, στὸ Ἑθνικὸ Θέατρο τὸ 1934. Στὸν ὁμώνυμο ρόλο ὁ Βεάκν. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον εἶχε ἡ ἐμφάνιση καὶ ἡ κίνηση τοῦ Χοροῦ τῶν Σατύρων πού μᾶς δίνει μιὰν ἰδέα τῆς σατυρικῆς ὀρχήσεως ἡ ὁποία ἦταν ζωηρὴ καὶ παιγνιδιάρικη (*σίκινις*), ὅπως μᾶς ἀποκαλύπτει ἡ ἀρχαία ἀγγειογραφία.

Στὶς σκηνογραφίες ὁ Πολίτης συνεργάστηκε μὲ τὸν Κλεόβουλο Κλώνη καὶ στὶς ἐνδυμασίες μὲ τὸν Ἀντώνη Φωκά.

Ὁ Δημήτρης Ροντήρης γεννήθηκε τὸ 1899 καὶ πέθανε τὸ 1981. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Φώτου Πολίτη, τοῦ Σπύρου Μελά, τοῦ Θωμᾶ Οἰκονόμου, τοῦ Μὰξ Ράινχαρτ καὶ τοῦ κλασικοῦ φιλολόγου Ράντερμαχερ στὴν Γερμανία. Χρημάτισε σκηνοθέτης τοῦ Ἑθνικοῦ Θεάτρου μετὰ ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Φώτου Πολίτη τὸ 1934 ὡς τὸ 1955, μὲ διαλείμματα. Τὸ 1957 ἰδρύει τὸ Πειραϊκὸ Θέατρο. Ὁ Ροντήρης "ἔβγαλε" τὴν τραγωδία στὸ ὑπαίθριο, δηλαδή, στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ θέατρα. Τὴν παρουσίασε καὶ σὲ δεκάδες χῶρες τοῦ ἐξωτερικοῦ. Αὐτὸς ἐγκαινίασε τὶς ἐπαγγελματικὲς παραστάσεις στὸ Ὡδεῖο Ἡρώδου Ἀττικοῦ τὸ 1936, στὸ θέατρο τῆς Ἐπιδαύρου τὸ 1938 καὶ στὸ θέατρο τῆς Δωδώνης τὸ 1960. Ἐπίσης αὐτὸς ἐγκαινίασε τὸ θεσμοθετημένο Φεστιβάλ Ἐπιδαύρου τὸ 1954. Ὑπῆρξε ὁ πρῶτος Ἑλληνας σκηνοθέτης πού ἀφοσιώθηκε συστηματικὰ καὶ μακροχρόνια στὴν προσπάθεια τῆς σκηνικῆς ἐρμηνείας τοῦ ἀρχαίου δράματος. Δέχτηκε ἐπιρροὲς ἀπὸ τὸν δάσκαλό του τὸν Ράινχαρτ, ἀλλὰ καὶ εἰσήγαγε στοιχεῖα ἀπὸ τὴν νεοελληνικὴ παράδοση πού θεωροῦσε προαιώνια κληρονομία, καὶ τὴν θρησκευτικὴ τελετουργία. Σκηνοθέτησε μόνον ὀκτῶ τραγωδίες τὶς ὁποῖες ἐπαναλάμβανε, συνήθως ἀναθεωρημένες. Ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν "μουσειακὴ ἀναπαράσταση" τῆς τραγωδίας καὶ προσπάθησε νὰ ἀνακαλύψει σύγχρονα μέσα κατάλληλα νὰ μεταδώσουν στὸν θεατὴ συναισθήματα παρόμοια μὲ ἐκεῖνα τοῦ ἀρχαίου θεατῆ. Ἀσχολήθηκε ἰδιαίτερα μὲ τὴν ἐκφορὰ τοῦ λόγου καὶ τὴν κίνηση τοῦ Χοροῦ ἀντιλῶντας στοιχεῖα ἀπὸ τὴν παράδοση, τὰ μοιρολόγια καὶ τοὺς ἑλληνικοὺς χορούς. Ἐπιδίωξή του ἦταν νὰ ἐκφράσει τὴν οὐσία τῆς τραγωδίας μὲ

2

3

4

5

μιὰ φόρμα ἀπλῆ καὶ μὲ μουσικότητα. Τὸ ὄψος τῆς παράστασης ἦταν σεμνοπρεπές, ἢ ὑποκριτικὴ ρεαλιστικὴ μὲ ἐξάρσεις. Αὐτὸς πρῶτος μόρφωσε εἰδικευμένους ἦθοποιούς γιὰ τὴν ἀρχαία τραγωδία καὶ δημιούργησε σχολή. Συνεργάστηκε μὲ μεγάλους ἦθοποιούς, μεγάλους συνθέτες (Δ. Μιτρόπουλο, Μ. Παλλάντιο, Κ. Κυδωνιάτη), τὸν Κλεόβουλο Κλώνη στὴν σκηνογραφία, τὸν Ἀντώνη Φωκᾶ στὴν ἐνδυματολογία καὶ τὴν Λουκία στὴν χορογραφία: σ' ὅλους ἔδινε αὐτὸς μὲ λεπτομέρεια τὶς ἀπαραίτητες ὁδηγίες, ἀφοῦ πρῶτα εἶχε καθορίσει τοὺς ρυθμούς πού ἀποδίδουν ὅπως πρέπει τὰ διάφορα συναισθήματα.

Στὴν ἔκθεση παρουσιάσαμε φωτογραφίες ἀπὸ τὶς ἐξῆς παραστάσεις:

- τῆς πρώτης σκηνοθετικῆς προσέγγισής του τῆς ἀρχαίας τραγωδίας πού ἦταν ἡ *Ἡλέκτρα* τοῦ Σοφοκλῆ, στὸ Ἡρώδειο τὸ 1936. Στὸν ὁμώνυμο ρόλο ἡ Κατίνα Παξινού. Ἡ παράσταση δόθηκε στὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ὅπως καὶ στὴν ἀρχαιότητα, μπροστὰ στὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας σκηνῆς. [εἰκόνα 2] Ὁ Χορὸς ἦταν πολυπληθής, 60 μέλη χωρισμένα σὲ δύο ἡμιχόρια, κι αὐτὸ ἦταν ἐπίδραση τοῦ Ράινχαρτ καὶ τοῦ γερμανικοῦ ἐξπρεσσιονισμοῦ: ἔτσι ἐκφράζεται ἡ ἀγωνία τοῦ συνόλου, τοῦ πλήθους. (Νὰ σημειώσουμε ὅτι καὶ τὸ θέατρο τοῦ Μπρέχτ ἀνήκει στὸ “θέατρο τῆς μάζας”, μᾶς δείχνει τὴν μοῖρα τῶν μαζῶν). Ὡς γνωστόν, ὁ Χορὸς στὸν Σοφοκλῆ ἀριθμοῦσε 15 μέλη (στὸν Αἰσχύλο 12), καὶ ἡ εἴσοδος του στὴν ὀρχήστρα γινόταν σὲ ὀρθογώνιο σχηματισμὸ πού ὄχι μόνον δημιουργοῦσε τὴν αἴσθηση τῆς ἀρμονίας (χαρακτηριστικὸ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης), ἀλλὰ εἶχε κι ἓνα ἄλλο αἰσθητικὸ ἀποτέλεσμα, τὸ παιγνίδι μὲ τοὺς γεωμετρικοὺς ὄγκους: μακριὰ ὀρθογώνια σκηνῆ - κυκλικὴ ὀρχήστρα - ὀρθογώνιος σχηματισμὸς Χοροῦ - ἡμικυκλικὸ κοῖλον.
- τῆς ἐπόμενης παράστασης τῆς *Ἡλέκτρας*, στὴν Ἐπίδαυρο τὸ 1938. Κι αὐτὴ ἡ παράσταση δόθηκε στὸ φῶς τῆς ἡμέρας, χωρὶς σκηνικά, μπροστὰ στὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας σκηνῆς, μέσα στὴν χωμάτινη ὀρχήστρα. [εἰκόνα 3] Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ Χοροῦ εἶναι μειωμένος κατὰ 30. Ἡ Παξινού ὑποδύεται καὶ πάλι τὴν Ἡλέκτρα, ἐνῶ στὸν ρόλο τῆς Κλυταιμνήστρας βλέπουμε τὴν Ἐλένη Παπαδάκη. Οἱ ἐλιγμοὶ τοῦ Χοροῦ φαίνονται ἀπλοί, ἐμπνευσμένοι ἀπὸ τοὺς δημοτικοὺς χορούς, ἀλλὰ χωρὶς φολκλορικὰ στοιχεῖα. [εἰκόνα 4]
- τῆς ἀναθεωρημένης παράστασης τῆς *Ἡλέκτρας* τοῦ Σοφοκλῆ τὸ 1959, μὲ τὴν Ἀσπασία Παπαθανασίου στὸν ὁμώνυμο ρόλο (συμμετοχὴ στὸ Φεστιβάλ τῶν Ἐθνῶν τῆς Unesco καὶ πρῶτο βραβεῖο). Μὲ

τήν παράσταση αυτή εγκαινιάζεται το Φεστιβάλ της Δωδώνης το 1960 (τά Δωδωναία). Ο Χορός είναι κατά πολύ μειωμένος και τα μέλη του, όπως και η ηρώιδα, είναι μαυροφορεμένες γυναίκες με μαύρο μαντίλι στο κεφάλι, στοιχείο της νεοελληνικής παράδοσης. (Να σημειώσουμε ότι και στην αρχαία ελληνική αγγειογραφία η Ήλέκτρα απεικονίζεται με μαντίλα στο κεφάλι).

- της “σκηνής της ύδρας” από τις ιστορικές παραστάσεις της *Ήλέκτρας* του 1936 και του 1959, με την Κατίνα Παξινού και την Άσπασία Παπαθανασίου. [εικόνες 5 και 6] Η σκηνή αυτή έχει έναν δυνατό οπτικό συμβολισμό που σε μεγάλο βαθμό χάνεται κατά την ανάγνωση του έργου. Η ηρώιδα κρατεί στην αγκαλιά της το αγγείο με την υποτιθέμενη τέφρα του Όρεστη και θρηνεί. Ο συμβολισμός της σκηνής είναι η διάσταση ανάμεσα στα φαινόμενα και την πραγματικότητα, βασικό θέμα στο θέατρο του Σοφοκλή. Ο Όρεστης είναι ζωντανός, αλλά η Ήλέκτρα πιστεύει πως είναι νεκρός. Το αγγείο ταυτίζεται με τον αδελφό της. Σε λίγο θα μάθει την αλήθεια και η ύδρια θα ξαναγίνει ένα άπλο αντικείμενο.
- της παράστασης του *Ίππολύτου* του Εϋριπίδη το 1937 στο Ήρώδειο με το Έθνικό Θέατρο. Στον όμώνυμο ρόλο ο Αλέξης Μινωτής με την Κατίνα Παξινού Φαίδρα. Εκθέσαμε και φωτογραφίες από τις πρόβες με τον Δημήτρη Μητρόπουλο που συνέθεσε την μουσική και τον σκηνογράφο Κλεόβουλο Κλώνη.
- της αναθεωρημένης παράστασης του *Ίππολύτου* με την οποία εγκαινιάσε το θεσμοθετημένο Φεστιβάλ *Επιδαύρου* το 1954, με πρωταγωνιστές τον Άλεκο Άλεξανδράκη [εικόνα 7] και την Έλσα Βεργή. Από την ιστορική αυτή παράσταση έχουμε και την φωτογραφία με τον Χορό στην ορχήστρα του μη αναστηλωμένου πλήρως ακόμη θεάτρου της *Επιδαύρου*: [εικόνα 8] μιιά εικόνα αρχαίας ελληνικής αισθητικής, αυτής που προσπάθησε να ζωντανέψει με πολλών μόχθο ο Ροντήρης.
- της παράστασης της τριλογίας της *Όρέστειας* του Αίσχylου στο Ήρώδειο το 1949, με την Μαρίκα Κοτοπούλη στον ρόλο της Κλυταιμνήστρας. Εκθέσαμε και φωτογραφίες από τις πρόβες, με τον Ροντήρη επί το έργο, να διδάσκει την Μαρίκα Κοτοπούλη. Στην εικόνα 9 βλέπουμε την Κλυταιμνήστρα (Κοτοπούλη) στην πύλη του παλατιού, άμέσως μετά από τον φόνο του Άγαμέμνονα, με την ικανοποίηση ζωγραφισμένη στο πρόσωπό της. Στα πόδια της το φονικό τσεκούρι. Η σκηνή αυτή μπροστά στην είσοδο του παλατιού μας θυμίζει την παρατήρηση του Άγγλου φιλολόγου Oliver

Ταρίπιν πολλά χρόνια αργότερα, ότι στο δράμα αυτό (*Ἀγαμέμνων*) κυριαρχεί ἡ εἰκόνα τῆς Κλυταιμνήστρας μπροστὰ στὴν θύρα τοῦ παλατιοῦ, τῆς ὁποίας τὸν ἔλεγχο ἔχει ἡ βασίλισσα μὲ τὸ *ἀνδρόβουλον κέαρ*. Αὐτὸ τὸ ὀπτικὸ νόημα χάνεται κατὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ ἔργου.

- τῆς ἀναθεωρημένης παράστασης τοῦ δεύτερου καὶ τρίτου μέρους τῆς *Ὁρέστειας* (*Χοηφόροι - Εὐμενίδες*) τὸ 1954. Τὴν παράσταση αὐτὴ παρουσίασε (μαζὶ μὲ τὴν *Ἥλέκτρα* τοῦ Σοφοκλῆ) στὰ πρῶτα Δωδωναῖα τὸ 1960. Ἐντυπωσιακὴ ἦταν ἡ ἐμφάνιση καὶ ἡ κίνηση τοῦ Χοροῦ τῶν Ἐρινύων, ὅπως φαίνεται καὶ στὴν εἰκόνα 10. Στὸ βάθος ὁ Ἀπόλλων μοιάζει μὲ ἄγαλμα τῆς κλασικῆς ἐποχῆς.
- τῆς παράστασης τῆς *Μήδειας* τὸ 1965 μὲ τὴν Ἀσπασία Παπαθανασίου. Τώρα πλέον ὁ Χορὸς ἄδει τὰ χορικά. Ὡς τότε τὰ ἀπέδιδε μὲ τὴν ρυθμικὴ συνεκφώνηση.

Ὁ Κάρλος Κουν γεννήθηκε τὸ 1908 καὶ πέθανε τὸ 1986. Ἀπέναντι στὸν ἀρχαϊσμὸ τοῦ Πολίτη καὶ τοῦ Ροντήρη, περνᾶμε μὲ τὸν Κουν στὸν τελετουργικὸ, μαγικοθρησκευτικὸ, λαϊκὸ ἐξπρεσσιονισμό. Ἀπέναντι στὸ λιτό, αὐστηρὸ, ἀκαδημαϊκὸ ὕφος τοῦ Πολίτη καὶ τοῦ Ροντήρη, βλέπουμε τὴν ἀνατολίτικη καὶ βυζαντινὴ μυσταγωγία, τὸ ἔντονο πάθος, τὸ ἔντονο συμβατικὸ στοιχεῖο (χρησιμοποίησε καὶ προσωπεῖα γιὰ νὰ ἐξαφανίσει τὴν ρεαλιστικὴ διατύπωση). Γιὰ

τὴν ἐρμηνεία τῆς τραγωδίας ἀναζήτησε τρόπους ἀπὸ τὶς γύρω μας γνώριμες πραγματικότητες καὶ τὶς παραδόσεις τοῦ λαοῦ μας. Ἔτσι ἐπέλεξε λαϊκὲς φόρμες καὶ λαϊκοὺς ἦχους, καὶ μάλιστα τῆς Ἀνατολῆς ποὺ κουβαλοῦσε λόγφ καταγωγῆς (γεννήθηκε στὴν Προύσα καὶ μορφώθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη). Ξεκίνησε ὡς σκηνοθέτης μαθητικῶν παραστάσεων στὸ Κολλέγιο Ἀθηνῶν τὸ 1932 μὲ τοὺς *Ὅρνιθες* καὶ τοὺς *Βαυράχους* τοῦ Ἀριστοφάνη, καὶ τὸν *Κύκλωπα* τοῦ Εὐριπίδη. Τὸ 1934 ἰδρύει τὴν Λαϊκὴ Σκηνὴ καὶ σκηνοθετεῖ τὴν *Ἀλκκστίν* τοῦ Εὐριπίδη καὶ τὸν *Πλούτο* τοῦ Ἀριστοφάνη. Ἐκθέσαμε φωτογραφίες ἀπὸ τὶς πρῶτες αὐτὲς παραστάσεις του.

Τὸ 1939 σκηνοθετεῖ γιὰ τὸν θίασο τῆς Μαρίκας Κοτοπούλη τὴν *Ἥλέκτρα* τοῦ Σοφοκλῆ. Ἐκθέσαμε φωτογραφία αὐτῆς τῆς παράστασης μὲ τὴν ἡρώίδα (Κοτοπούλη) νὰ βγαίνει ξυπόλητη στὴν πύλη τοῦ παλατιοῦ καὶ νὰ ἐκφωνεῖ τὴν περίφημη μονωδία τῆς. Τὸ 1942 ὁ Κουν ἰδρύει τὸ Θέατρο Τέχνης. Ἀπὸ τὶς 10 τραγωδίες ποὺ σκηνοθέτησε ἐκεῖ ἐκθέσαμε φωτογραφίες ἀπὸ τοὺς *Πέρσες* τοῦ Αἰσχύλου (1965 - μὲ βυζαντινὲς κι ἀνατολίτικες τελετουργικὲς νήξεις), τοὺς *Ἐπὶ ἐπὶ Θήβας* τοῦ Αἰσχύλου (1975 - εἰκόνα λιτανείας καὶ ταυτόχρονα ξέφρενου δρωμένου γυναικῶν σὲ κατάσταση πανικοῦ), τὶς *Βάκχες* τοῦ Εὐριπίδη (1977 - ἔντονη εἰκόνα θρησκευτικῆς μυσταγωγίας) καὶ τὸν *Προμηθεὺ Δεσμώτη* (1983 - ὁ Χορὸς εἶχε στατικὸ μεγαλεῖο ἱερατικῶν ὄντων). Σ'ὅλες τὶς φωτογραφίες ἦταν ἔντονη ἡ παρουσία τοῦ Χοροῦ, πρόσωπα χωρὶς ἀτομικότητα. Κάθε μέλος τοῦ Χοροῦ, παρὰ τὴν διαφοροποιημένη κίνηση καὶ ἀντίδραση καὶ τὴν ἀκανόνιστη διευθέτηση στὸν χῶρο, ἀνῆκε σ' ἓνα εὐρύτερο σχῆμα: εἶναι μέλη ὁμάδας μυστῶν ποὺ πάσχουν. Ὁ Χορὸς γίνεται φορέας ἰδεῶν. Ὁ Κουν εἰσήγαγε καὶ τοὺς μικτοὺς Χορούς: ἄνδρες ἠθοποιοὶ μαζὶ μὲ τὸν γυναικεῖο Χορὸ, γιὰ τὸ ἀπαιτοῦσαν ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ ἔνταση τῆς φωνῆς.

Ἀντίθετα ἀπὸ τὸν Πολίτη καὶ τὸν Ροντήρη, ὁ Κουν προσήγγισε καὶ τὸν Ἀριστοφάνη, 7 κωμῳδίες του, ἀντλώντας ὕλικὸ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ παράδοση, τὴν καθημερινότητα τῶν πλατύτερων ἀστικῶν στρωμάτων καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς ἀγροτικῆς ὑπαίθρου. Ἐκθέσαμε φωτογραφίες ἀπὸ τοὺς *Βαυράχους* (1966 - ὁ Χορὸς τῶν μυστῶν τοῦ Διονύσου μὲ ἔντονα στοιχεῖα τελεουργίας), τοὺς *Ἀχαρνεῖς* (1975 - μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὸν Καραγκιόζη καὶ τοὺς νεοέλληνας χωριάτες), τὸν *Πλούτο* (1957 - μὲ ἔντονη τὴν σφραγίδα τῆς ζωγραφικῆς τοῦ Κόντογλου), τοὺς *Ὅρνιθες* (1959-1960) [εἰκόνα 11] καὶ τὶς *Θεσμοφοριάζουσες* (1985 - ὁ ἀριστοφανικὸς πληθωρισμὸς συνδέεται μὲ τὸ νεοελληνικὸ (βλαχο)μπαρόκ). Στὶς φωτογραφίες ἀπὸ

τις παραστάσεις τῶν Ἀχαρνέων, τῶν Ὀρνίθων καὶ τῶν Θεσμοφοριαζουσῶν ἦταν ἔντονο τὸ γκροτέσκο στοιχείο, τὸ μὴ νατουραλιστικὸ, τὸ γελοῖον κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ἢ ἀσχήμια, ὅλα στοιχεῖα τῆς ἀριστοφανικῆς κωμωδίας. Τὰ πρόσωπα εἶναι γελοιογραφικά, καρικατοῦρες. Παντοῦ ἔχουμε τὴν αἴσθησι ἐνὸς τρελοῦ καρναβαλιοῦ ποῦ παραπέμπει στὴν καταγωγὴ τῆς ἀρχαίας κωμωδίας ἀπὸ τὰ ἀγροτικὰ καρναβαλικά ἀττικὰ δρώμενα. Ἀλλὰ ἡ κωμωδία τοῦ 5ου αἰῶνα εἶναι πολιτικὴ καὶ οἱ ἥρωές της εἶναι πολῖτες ποῦ ἐμφανίζονται ἐμφανῶς μεταμφιεσμένοι, ἔχουν γκροτέσκα καὶ ἄσεμνη ἐμφάνισι, κι ἔτσι μπορούσαν νὰ σατιρίσουν καὶ νὰ παραμορφώσουν κανονικὲς πολιτικὲς δραστηριότητες μὲ σκοπὸ νὰ διορθώσουν τὰ κακῶς κείμενα καὶ νὰ διαφωτίσουν τοὺς θεατές.

Ὁ Ἀλέξης Σολομὸς γεννήθηκε τὸ 1918. Μαθητὴς τοῦ Δ. Ροντήρη, τοῦ Αἰμίλιου Βεάκη, τοῦ Κ. Μπαστιᾶ καὶ τοῦ Ἔρβιν Πισκάτορ στὴν Ἀμερική. Ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν σκηνοθέτης τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου. Τὸ 1964 ἰδρύει τὸ Προσκήνιο. Εἶναι αὐτὸς ποῦ ἀποκατέστησε τὸν «ἀπόβλητο» Ἀριστοφάνη ποῦ εἶχε συκοφαντηθεῖ ἀπὸ τὰ μπουλούκια, τοὺς «μεταμορφωτές» (τραβεστί) ἠθοποιούς ποῦ ἔπαιζαν ἄσεμνα μόνο «δι' ἄνδρας», καὶ τὸν ἀνέδειξε μέγα ποιητὴ, πολιτικὸ σχολιαστὴ καὶ μεγαλοφυὴ δραματουργό. Οἱ φωτογραφίες ποῦ ἐκθέσαμε ἀπὸ τὶς ἀριστοφανικὲς παραστάσεις τοῦ μᾶς ἔδωσαν μιὰν ἰδέα τῆς δικῆς του προσέγγισις, ἐμφανῶς διαφορετικῆς ἀπὸ τοῦ Κούν: Οἱ δικές του παραστάσεις εἶχαν κομψότητα, μιὰ γαλλικὴ φινέτσα, γοργοὺς ἀνάλαφρους ρυθμούς: μιὰ ἀσπικὴ, κλασικίζουσα κωμωδία. Ὁ Σολομὸς ἀντιμέτωπισε τὸ κείμενο τοῦ Ἀριστοφάνη μὲ κόσμιο τρόπο, χωρὶς διασκευές ἢ αὐθαίρετους ἐκσυγχρονισμούς, ἀλλὰ μὲ μορφὴ ἐπιθεώρησις. Χωρὶς φαλλούς, ἀλλὰ μὲ ξέφρενη κωμικὴ ὄρχησι. Τὰ χορευτικὰ σχήματα τῶν μεταστοιχειωμένων δημοτικῶν καὶ λαϊκῶν χορῶν παρέπεμψαν στὸ γαλλικὸ καμπαρέ, στὴν ὀπερέττα καὶ στὸ ἀγγλικὸ μιούζικ χῶλλ. Εἰσήγαγε στὴν παράστασι στοιχεῖα ζωντανὰ καὶ σύγχρονα χωρὶς νὰ προδίδει τὸν κωμικὸ ποιητὴ. Ὅπως καὶ ὁ Ροντήρης γιὰ τὴν τραγωδία, ἔτσι καὶ ὁ Σολομὸς πρῶτος ἔλυσε θεμελιώδη προβλήματα τοῦ ἀριστοφανικοῦ δαιμονίου στὸ ὑπαιθρο, στὸ ἀρχαῖο θέατρο.

Ἐκθέσαμε φωτογραφίες ἀπὸ τὶς πρῶτες παραστάσεις τοῦ Ἀριστοφάνη στὴν Ἐπίδαυρο: τὶς Ἐκκλησιάζουσες καὶ τὴν Λυσιστράτη (1957). Φωτογραφίες παραστάσεων μὲ τοὺς μεγάλους πρωταγωνιστές τοῦ Σολομοῦ, τὴν Μαίρη Ἀρόνη (Ἐκκλησιάζουσες καὶ Λυσιστράτη)

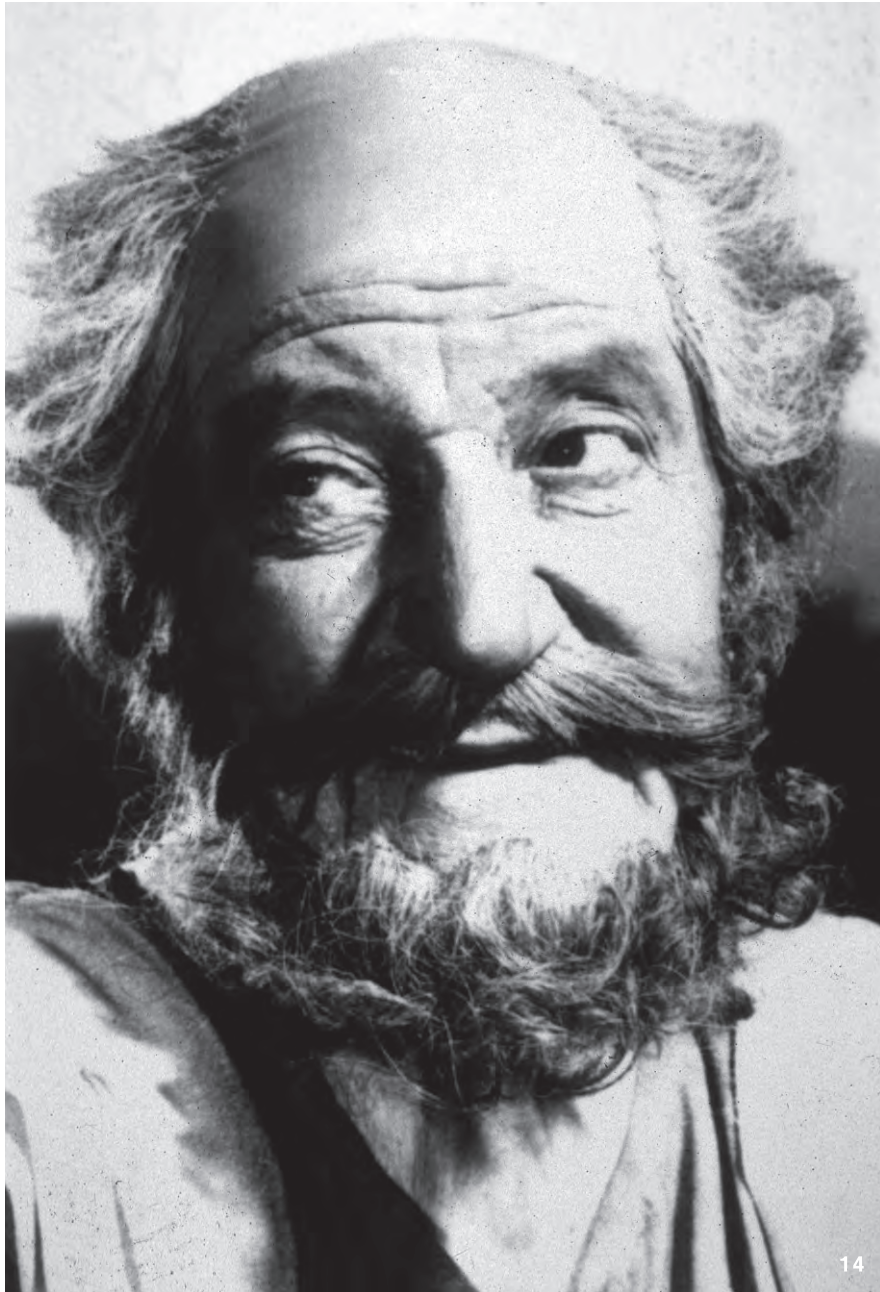

12

13

καὶ τὸν Χριστόφορο Νέξερ (Ἀχαρνεῖς, Βατράχους, Ἰππεῖς). [εἰκόνα 12] Ἡ ἀριστοφανικὴ Ἀρόνη μοιάζει μὲ ἀστὴ τῆς κλασικῆς Ἀθήνας [εἰκόνα 13], ἐνῶ ὁ

14

15

ἀριστοφανικός Νέξερ μοιάζει με φιγούρα πονηροῦ γέρου πού ξεπήδησε ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ἀγγεῖα ἢ τὰ πύλινα εἰδώλια. [εἰκόνα 14] Ἐκθέσαμε ἀκόμη φωτογραφίες με ἀριστοφανικούς Χοροὺς ἀπὸ παραστάσεις τοῦ Σολομοῦ: *Εἰρήνη* (με στοιχεῖα ἀπὸ τὴν νεοελληνικὴ παράδοση - ἦταν ἄλλωστε μιὰ κωμωδία με πανελλήνια στοιχεῖα), *Σφῆκες*, *Νεφέλες* (ντυμένες στὰ λευκὰ νὰ κατεβαίνουν στὴν ὀρχήστρα τῆς Ἐπιδαύρου ἀπὸ τὴν πλαγιά τοῦ λόφου) [εἰκόνα 15]: ὁ Ἀριστοφάνης χρησιμοποιοῦσε πολλὲς φορὲς Χορὸ ἐξωγήινο ἢ ζωόμορφο, καθὼς τοῦ πρόσφερε πολλὰ ἐντυπωσιακὰ θεατρικὰ ἐφέ.

Στὴν ἐρμηνεία τῆς τραγωδίας ὁ Σολομὸς ἐπεχείρησε νὰ προσδώσει τὸν διονυσιακὸ χαρακτήρα τῆς, δηλαδή, τὸ πρωτόγονο ἱεροτελεστικὸ καὶ μεταφυσικὸ καὶ παράλογο στοιχεῖο τῆς. Ἐκθέσαμε φωτογραφίες ἀπὸ τὶς *Ἰκέτιδες* τοῦ Αἰσχύλου, τὶς *Τρωάδες* τοῦ Εὐριπίδη καὶ τὴν *Ἀντιγόνη*. Τέλος, μιὰ φωτογραφία ἀπὸ τὴν παράσταση τοῦ σατυρικοῦ δράματος *Κύκλωψ* τοῦ Εὐριπίδη, πρὸς σύγκριση με τὴν παράσταση τοῦ Πολίτη.

Ἡ ἔκθεση ἔκλεινε με ἓνα ἀφιέρωμα στὸ ἀντιπολεμικὸ δράμα τοῦ Αἰσχύλου *Πέρσαι*. [εἰκόνα 16] Ἔνα δράμα πού δείχνει πὺ ὁδηγεῖ ἓναν λαὸ ἢ ἀλαζονεία καὶ ἢ ἀπερισκεψία τοῦ ἡγέτη. Ἐκθέσαμε φωτογραφίες ἀπὸ τὴν σκηνοθετικὴ προσέγγιση τοῦ ἔργου ἀπὸ τὸν Πολίτη (στὸ Ἐθνικὸ Θέατρο τὸ 1934), τὸν Ροντήρη (ἀρχικὰ στὴν Κεντρικὴ Σκηνὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου τὸ 1946 καὶ μετὰ στὸ Ἡρώδειο τὸ 1967, σὲ ἀναθεωρημένη μορφή), καὶ τὸν Κάρλο Κουν τὸ 1965.

Στὴν παράσταση τοῦ Πολίτη ἐντυπωσιάζει τὸ τρίπτυχο σκηνικὸ τοῦ Κλώνη, ὅπου τὰ μέλη τοῦ Χοροῦ μοιάζουν με γλυπτὰ ζωφόρου ἀρχαίου ναοῦ. Ἡ παράσταση δόθηκε μετωπικά, σὲ τρεῖς ζῶνες.

Στὶς δύο παραστάσεις τοῦ Ροντήρη τονίζεται ὁ πρωταγωνιστικὸς ρόλος τοῦ Χοροῦ, πρόσωπα ἄμεσα ἐνδιαφερόμενα, χαρακτηριστικὸ τῆς αἰσχύλειας τραγωδίας. Βλέπουμε τὸν τρόπο πὺ ὁ σκηνοθέτης ἀπέδωσε τὰ χορικά: ἀρχικὰ με ρυθμικὴ συνεκφώνηση καὶ μετὰ με ἄσμα. Ἰδιαίτερη σημασία εἶχαν οἱ κινήσεις καὶ οἱ χειρονομίες τοῦ Χοροῦ, ὅπως ἐπίσης καὶ ἢ ἐν χώρῳ σχηματοποίησή του.

Οἱ τρεῖς φωτογραφίες ἀπὸ τὴν παράσταση τοῦ Κουν ἔδειχναν τὸν Χορὸ τῶν Περσῶν σ' ἓνα ἄκρως φορτισμένο χορικό: τὰ μέλη τοῦ Χοροῦ ἐκινουῦντο σὰν περιστρεφόμενοι δερβίσηδες, ἓνα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς Ἀνατολῆς πὺ εἰσήγαγε ὁ Κουν.

Κείμενα:

Κώστας Γεωργουσόπουλος
Δημήτρης Ροντήρης
Κάρλος Κουν
Ἀλέξης Σολομὸς
Ἐλένη Βαροπούλου
Μαίρη Μάντζιου

Τὴν ἐπιμέλεια τῆς Ἐκθεσης εἶχαν οἱ θεατρολόγοι τοῦ Κ.Ε.Π.Ε.Α.Ε.Δ. «ΔΕΣΜΟΙ» Ἀλεξία Ἰ. Παπακώστα, Ἀ. Ἀποστολοπούλου, Κ. Σταθουλοπούλου καὶ ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων ἡ ὑπογράφουσα τὸ ἄρθρο.

ἽΟφειλόμενες εὐχαριστίες:

Στὸν Πρῶν Πρύτανι τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων
Καθηγητὴ Γ. Δήμου
Στὴν Ἀντιπρύτανι Καθηγήτρια Νίκη Ἀγνάντη
Στὸν κ. Κώστα Γεωργουσόπουλο
Στὸ Κ.Ε.Π.Ε.Α.Ε.Δ. - «ΔΕΣΜΟΙ»
Στὸ Πνευματικὸ Κέντρο τοῦ Δήμου Ἰωαννιτῶν
Στὸ Γραφεῖο Δημοσίων Σχέσεων τοῦ Πανεπιστημίου
Ἰωαννίνων
Στὸν Ἐπίκουρο καθηγητὴ Νικ. Κατσικούδη
Στὸν Λέκτορα Εὐάγγελο Καρακάση
Στὸν κ. Κώστα Ψαθᾶ
Στὸν κ. Χάρη Μπινῶλη
Καὶ στὸν Σταῦρο Ζορμπαλᾶ

Σ.Κ.Ε.Π.Ι. - Συμβουλευτικό Κέντρο Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Β. Παπαδιώτη - Αθανασίου
Αναπλ. Καθηγήτρια Τμήματος Φ.Π.Ψ.
Καθηγητής Γ. Δήμου
Πρώην Πρύτανης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Δ. Δαμίγος
Επικ. Καθηγητής Ιατρικής Ψυχολογίας

1. Αναγκαιότητα Λειτουργίας Συμβουλευτικών Υπηρεσιών για τους Φοιτητές

Η αναγκαιότητα ανάπτυξης Συμβουλευτικών Κέντρων στα πλαίσια της πανεπιστημιακής κοινότητας προέκυψε ως αποτέλεσμα των ιδιαιτεροτήτων που χαρακτηρίζουν τη «φοιτητική ζωή». Ειδικότερες ψυχοπαιδαγωγικές συνθήκες, όπως δυσμενείς στεγαστικές συνθήκες, οικονομικές δυσκολίες, δυσκολίες σχετικά με τις ακαδημαϊκές επιδόσεις, κ.α., επιβαρύνουν τις ήδη υπάρχουσες ανάγκες μιας κρίσιμης μεταβατικής περιόδου: οι φοιτητές περνούν από τη σχολική ζωή σε λιγότερο δομημένες μορφές εκπαίδευσης και αφήνουν το στενό οικογενειακό περιβάλλον για να κινηθούν αυτόνομα ως ενήλικες. Η μεταβατική αυτή κατάσταση χαρακτηρίζεται από την αναδιαπραγμάτευση της ταυτότητας και των διαπροσωπικών τους σχέσεων. Οι ανακατατάξεις που συμβαίνουν και οι συνακόλουθες εσωτερικές και εξωτερικές πιέσεις έχουν ως αποτέλεσμα την εκδήλωση φόβου, εντάσεων, ανησυχίας και συχνά καταθλιπτικής διάθεσης, δυσχεραίνοντας την προσαρμογή των φοιτητών στο νέο περιβάλλον και την επίλυση των βασικών κρίσεων αυτής της ηλικιακής περιόδου. Σε ορισμένες περιπτώσεις, μάλιστα, οι εκδηλώσεις αυτές ενδέχεται να πάρουν ανησυχιακές διαστάσεις, επιβαρύνοντας την ψυχική υγεία των φοιτητών και οδηγώντας τους σε κρίση (Saltzberger, 1996).

Με βάση τη διεθνή βιβλιογραφία αλλά και έρευνες που πραγματοποιήθηκαν σε ελληνικά Πανεπιστήμια, μεταξύ των οποίων και το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, έχει διαπιστωθεί ότι ο φοιτητικός πληθυσμός, σε σύγκριση

με άτομα της ίδιας ηλικίας, τα οποία δραστηριοποιούνται εκτός Πανεπιστημίου, αντιμετωπίζει περισσότερα προβλήματα ψυχοκοινωνικής προσαρμογής (Ναυρίδης και συν., 1990. Παπαδιώτη & Δαμίγος, 2003, Πετρογιάννης, 2002). Συνεπώς, είναι σημαντική για τους φοιτητές η ύπαρξη μιας εμπιστευτικής υπηρεσίας που να είναι προσίτη και να μπορούν να απευθυνθούν, προκειμένου να μιλήσουν για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν και να λάβουν υποστήριξη. Έχει επισημανθεί, ότι η γνώση για την ύπαρξη θεσμοθετημένων δομών κοινωνικής και ψυχολογικής υποστήριξης στον Πανεπιστημιακό χώρο αποτελεί έναν παράγοντα – κλειδί τόσο για την ομαλή μετάβαση στη φοιτητική ζωή όσο και για τη θετική διαπραγμάτευση της νέας ταυτότητας (Halamandaris & Power 1997, Codsen & McNamara 1997). Συνεπώς, και μόνο η ενημέρωση των φοιτητών για την ύπαρξη μιας συμβουλευτικής υπηρεσίας στο Πανεπιστήμιο λειτουργεί υποστηρικτικά.

2. Λειτουργία και Στόχοι του Συμβουλευτικού Κέντρου του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Οι πρώτες προσπάθειες για την ανάπτυξη ενός Συμβουλευτικού Κέντρου Φοιτητών στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων ξεκίνησαν το 1988. Πρόκειται για το πρώτο κέντρο συμβουλευτικής υποστήριξης φοιτητών που δημιουργήθηκε σε πανεπιστήμιο της χώρας μας. Η χαρτογράφηση των αναγκών των φοιτητών, αποτέλεσε τον κεντρικό άξονα για τη δημιουργία μιας υπηρεσίας, ικανής να απαντήσει σε αυτές τις ανάγκες. Η διαρκής προσαρμογή των υπηρεσιών του, οι οποίες παρέχονται συστη-

ματικά από το Μάιο του 1998 μέχρι και σήμερα, βασίζεται σε δεδομένα που προέρχονται από την κλινική και ερευνητική δραστηριότητα του Συμβουλευτικού Κέντρου.

Βασικός στόχος του Σ.ΚΕ.Π.Ι. είναι να αποτελέσει μια *ενδιάμεση δομή* τόσο σε σχέση με το Πανεπιστήμιο όσο και σε σχέση με τους διάφορους καθαυτό θεραπευτικούς ή κοινωνικούς φορείς με όρια σαφή αλλά όχι δύσκαμπτα. Δραστηριοποιείται στο χώρο της *πρόληψης* και παρέχει τις υπηρεσίες χωρίς οικονομικό κόστος για τους φοιτητές. Πρωτογενώς, στοχεύει στην ευαισθητοποίηση των φοιτητών σε θέματα που αφορούν την ψυχική υγεία. Δευτερογενώς, παρεμβαίνει συμβουλευτικά στα αιτήματα που εκφράζονται τόσο στα πλαίσια ατομικών όσο και ομαδικών συναντήσεων. Το Σ.ΚΕ.Π.Ι. συνεργάζεται με την Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική και το Κέντρο Ψυχικής Υγείας Ιωαννίνων, όπου και παραπέμπονται φοιτητές, όταν η αντιμετώπισή τους υπερβαίνει τον συμβουλευτικό χαρακτήρα του κέντρου. Η σχέση με τους άλλους θεραπευτικούς φορείς είναι αμφίδρομη, καθώς και εκείνοι παραπέμπουν φοιτητές στο Σ.ΚΕ.Π.Ι..

2.1 Δομή και Τεχνικά Χαρακτηριστικά του Σ.ΚΕ.Π.Ι.

Το Σ.ΚΕ.Π.Ι. στεγάζεται σε δικό του χώρο, στο κέντρο της πανεπιστημιακής κοινότητας. Βρίσκεται δίπλα στις φοιτητικές εστίες και τις γραμματείες των τμημάτων και, ως εκ τούτου, επιτρέπει την εύκολη πρόσβαση, ενώ παράλληλα διασφαλίζει τον εμπιστευτικό χαρακτήρα των συναντήσεων. Απευθύνεται στους φοιτητές/ τριες όλων των Τμημάτων του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και λειτουργεί, επί του παρόντος, 3 σταθερές ημέρες την εβδομάδα και σε σταθερές ώρες.

Κάθε φοιτητής/ τρια που επιθυμεί να επισκεφθεί το Σ.ΚΕ.Π.Ι. και να μιλήσει για τις προσωπικές του δυσκολίες ή τους προβληματισμούς του έρχεται, συνήθως, πρώτα σε τηλεφωνική ή προσωπική επαφή με τη γραμματέα του κέντρου και πραγματοποιείται το πρώτο *intake*. Η καταγραφή του αιτήματός των φοιτητών, καθώς και η ενημέρωσή τους σχετικά με τις υπηρεσίες που παρέχονται και τον τρόπο λειτουργίας του Σ.ΚΕ.Π.Ι. πραγματοποιούνται σε αυτή την πρώτη συνάντηση. Προγραμματίζεται το ραντεβού με τον ειδικό για την πρώτη διαθέσιμη ημέρα και ώρα, εκτός από τις περιπτώσεις που απαιτείται άμεση παρέμβαση. Οι φοιτητές/ τριες μπορούν να κρατήσουν την ανωνυμία τους, εάν το επιθυμούν, και δεν απαιτείται από αυτούς παρά μόνο το μικρό τους όνομα και ένα τηλέφωνο επικοινωνίας για προφανείς λόγους.

Το Σ.ΚΕ.Π.Ι. είναι στελεχωμένο από δυο Ψυχολόγους, την Δήμητρα Αλεξίου και την Άννα Καλτσούδα, και ένα άτομο, την Μαρία Τσακοπιάκου, που είναι υπεύθυνη για τη γραμματειακή υποστήριξη. Δύο ψυχίατροι της ψυχιατρικής κλινικής του Παν/ μίου Ιωαννίνων, ο κος

Π. Σκαπινάκη, Λέκτορας Ψυχιατρικής, και ο κος Χ. Μαντάς, διδάκτωρ της ψυχιατρικής κλινικής είναι εξωτερικοί συνεργάτες του Κέντρου. Λειτουργεί υπό την αιγίδα της πρυτανείας και με την επιστημονική εποπτεία της κ. Β. Παπαδιώτη, Αναπληρώτρια Καθηγήτριας Ψυχολογίας του Τομέα Ψυχολογίας, του Τμήματος Φιλοσοφίας - Παιδαγωγικής - Ψυχολογίας και του κ. Δ. Δαμίγου, Επίκουρου Καθηγητή Ιατρικής Ψυχολογίας, της Ιατρικής Σχολής. Οι επαγγελματίες Ψυχικής Υγείας που πλαισιώνουν το Σ.ΚΕ.Π.Ι. δεν ανήκουν όλοι στο εκπαιδευτικό προσωπικό του Πανεπιστημίου ούτε έχουν όλοι έναν θεσμικό ρόλο ή εκπροσώπηση, παρόλο που το κέντρο μπορεί να έχει ορισμένες διαχειριστικές σχέσεις με το Πανεπιστήμιο. Από την άλλη πλευρά, δεν αποτελεί μια εξωτερική υπηρεσία θεσμικού χαρακτήρα, όπως δηλαδή θα ήταν ένα συμβουλευτικό κέντρο στα πλαίσια μιας υπηρεσίας Ψυχικής Υγείας. Στο επίπεδο της εσωτερικής λειτουργίας των ατόμων, ο καταμερισμός των δραστηριοτήτων γίνεται, με βάση τη συμπληρωματικότητα που έχουν οι παρεμβάσεις τους και όχι σύμφωνα με ένα ιατροκεντρικό μοντέλο λειτουργίας. Ο όρος ιατροκεντρικό αφορά τη λειτουργία και όχι την παρουσία ή όχι ενός ιατρού.

3. Δραστηριότητες του Σ.ΚΕ.Π.Ι.

Μεταξύ των δραστηριοτήτων του Σ.ΚΕ.Π.Ι. συγκαταλέγονται τόσο το κλινικό όσο και το ερευνητικό έργο.

3.1 Κλινικό Έργο

Η συμβουλευτική και κλινική εργασία έχει ψυχοδυναμικό αλλά και γνωσιακό προσανατολισμό, ενώ παράλληλα βασίζεται στις αρχές της συστημικής προσέγγισης. Η συμβουλευτική προσέγγιση είναι συνήθως βραχεία και έχει ως στόχο την καλύτερη κατανόηση των δυσκολιών που εκφράζονται, τη στήριξη και την ευαισθητοποίηση στα πλαίσια της θεραπευτικής σχέσης. Οι περισσότεροι φοιτητές/ τριες έχουν πραγματοποιήσει τουλάχιστο 5 συνεδρίες. Στις περιπτώσεις που η βαρύτητα της συμπτωματολογίας το απαιτεί, γίνεται παραπομπή του φοιτητή ή της φοιτήτριας σε κάποια άλλη υπηρεσία ψυχικής υγείας στην πόλη των Ιωαννίνων (το Κέντρο Ψυχικής Υγείας ή την Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική).

Η συμβουλευτική παρέμβαση διεξάγεται αυστηρά σύμφωνα με τις βασικές αρχές νηθικής δεοντολογίας. Ειδικότερα:

- Τηρείται το απόρρητο
- Δεν υπάρχει δυνατότητα άλλης σχέσης με τον ψυχολόγο πέραν της θεραπευτικής
- Ο ψυχολόγος δεν δίνει έτοιμες λύσεις, συνταγές ή συμβουλές αλλά συνεργάζεται με τους φοιτητές/ τριες με στόχο τη βαθύτερη κατανόηση των προβλημάτων και την επίτευξη υψηλότερου βαθμού αυτογνωσίας, ώστε να μπορέσουν να αξιοποιήσουν τα δικά τους μέσα για καλύτερη διαχείριση των προβλημάτων.

Α. Σε ατομικό επίπεδο

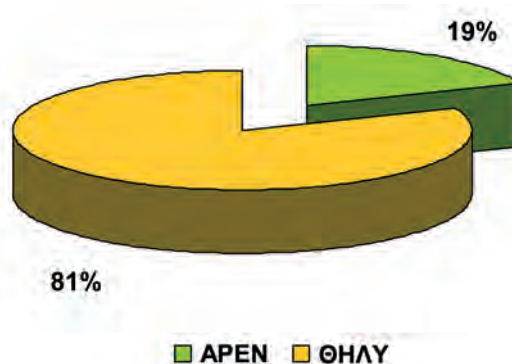
Κατά την βετή λειτουργία του Σ.ΚΕ.Π.Ι., απευθύνθηκαν στο Κέντρο 260 φοιτητές με αίτημα ατομικής συμβουλευτικής. Συνολικά, έχουν πραγματοποιηθεί 1310 συνεδρίες, ενώ ο μέσος αριθμός συναντήσεων για κάθε φοιτητή/ τρια κυμαίνεται μεταξύ 5 και 7.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι περιπτώσεις εκείνες των φοιτητών που επισκέφθηκαν το Σ.ΚΕ.Π.Ι. μόνο μια φορά. Για ορισμένους από αυτούς θα μπορούσε κανείς να σχολιάσει ότι μια συνάντηση είναι αρκετή για να επιφέρει μια αρχική αλλαγή. Πέραν, όμως, αυτών, υπάρχουν και οι περιπτώσεις των φοιτητών που απευθύνονται στο Σ.ΚΕ.Π.Ι., χωρίς σαφές ή «ώριμο» αίτημα. Ειδικότερα, μοιάζουν να αποζητούν άμεση ανακούφιση από συμπτώματα ή συμβουλές για την επίλυση προβλημάτων, ενώ παράλληλα δεν είναι έτοιμοι να διαχειριστούν τη ματαιώση που συνεπάγεται η άρνηση του ψυχολόγου να δώσει «μαγικές λύσεις» και το κάλεσμα για βαθύτερη διερεύνηση των ζητημάτων που τους απασχολούν. Άλλοτε πάλι, η διάγνωση σοβαρής ψυχοπαθολογίας οδηγεί σε άμεση παραπομπή σε άλλες υπηρεσίες ψυχικής υγείας της πόλης των Ιωαννίνων. Σε γενικές γραμμές, οι φοιτητές/ τριες που πραγματοποιούν μόνο μια συνεδρία ανήκουν σε δύο ομάδες: εκείνους, για τους οποίους η πρώτη φάση της παρέμβασης –ακόμη και σε μια συνεδρία– είναι αποτελεσματική, και εκείνους που δεν πληρούν τα κριτήρια μιας βραχείας θεραπευτικής παρέμβασης, όπως ορίστηκαν παραπάνω. Αξίζει να επισημάνουμε σε σχέση με αυτό ότι η επιλογή τελικά γίνεται αυθόρμητα από τον ίδιο το φοιτητή, στη δυναμική της σχέσης με τον ψυχολόγο, με εξαίρεση τις περιπτώσεις της παραπομπής.

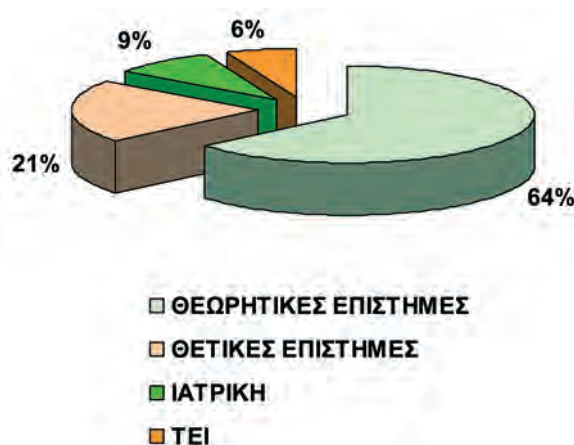
Πρέπει τέλος, να σημειώσουμε σχετικά με τις παρεμβάσεις που περιορίζονται σε μια συνεδρία, ότι συχνά συνδέονται με τους ιδιαίτερους ρυθμούς της φοιτητικής ζωής. Υπάρχουν φοιτητές/ τριες που έρχονται στο Σ.ΚΕ.Π.Ι. πριν το τέλος του ακαδημαϊκού έτους ή του εξαμήνου και αδυνατούν, εκ των πραγμάτων, να έχουν περισσότερες από μία συναντήσεις. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η δυναμική της μίας συνεδρίας με εστίαση σε συγκεκριμένο στόχο αξιοποιείται στο μέγιστο και δίνεται η δυνατότητα συνέχειας σε μελλοντικό χρόνο (Stachowiack 1994).

Μεταξύ των φοιτητών/ τριών που προσήλθαν στο Σ.ΚΕ.Π.Ι. μέχρι σήμερα, υπερσχύουν οι γυναίκες (Πίνακας 1), ενώ η σχολή φοίτησης είναι στις περισσότερες περιπτώσεις θεωρητικής κατεύθυνσης (δηλ. Φ.Π.Ψ., Δημοτικής Εκπαίδευσης, Νηπιαγωγών, Αρχαιολόγων και Φιλολογίας) (Πίνακας 2).

Το γεγονός της επικράτησης του Τμήματος Φιλοσοφίας – Παιδαγωγικής – Ψυχολογίας ως σχολή φοίτησης των περισσότερων φοιτητών που επισκέπτονται το Σ.ΚΕ.Π.Ι. μπορεί να αποδοθεί, κατά ένα μέρος, στο

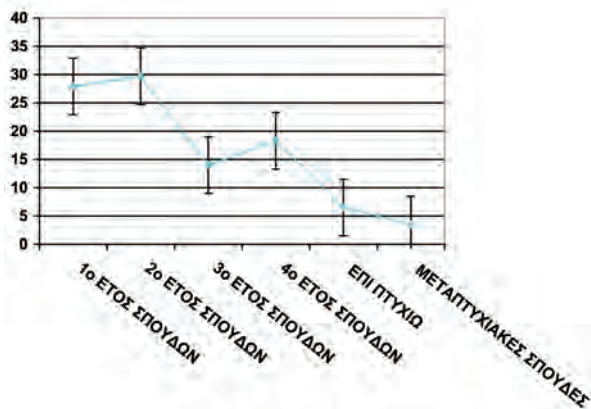
Πίνακας 1: Το ποσοστό των γυναικών έναντι των ανδρών φοιτητών που απευθύνθηκαν στο Σ.ΚΕ.Π.Ι. κατά τα έτη 1998 - 2004.

Πίνακας 2: Το ποσοστό των φοιτητών/ τριών που απευθύνθηκαν στο Σ.ΚΕ.Π.Ι. κατά τα έτη 1998 - 2004 με βάση τη σχολή φοίτησης.

ακαδημαϊκό ενδιαφέρον, λόγω των σπουδών τους. Οι φοιτητές/ τριες στο χώρο των επιστημών του ανθρώπου γενικότερα και της ψυχολογίας ειδικότερα, μεταξύ των οποίων υπερσχύουν συνήθως οι γυναίκες, είναι πιο εξοικειωμένοι με την έννοια της ψυχολογικής υποστήριξης και μπορούν να εμπιστευθούν με μεγαλύτερη ευκολία μια συμβουλευτική υπηρεσία. Η φύση των σπουδών τους ευνοεί παράλληλα τη διερεύνηση των ψυχολογικών παραμέτρων των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν και την ενδοσκόπηση. Τέλος, η σύνδεση του Κέντρου με τον Τομέα Ψυχολογίας και τους διδάσκοντες του καθιστά, σε καθαρά πρακτικό επίπεδο, πιο εύκολη την ενημέρωση των φοιτητών για τη λειτουργία του Σ.ΚΕ.Π.Ι. και τις υπηρεσίες που προσφέρει.

Ως προς το **έτος σπουδών**, η σημαντική εκπροσώπηση των πρωτοετών και των δευτεροετών (Πίνακας 3), μεταξύ των φοιτητών που απευθύνονται στο Σ.ΚΕ.Π.Ι., δεν ξαφνιάζει.

Πίνακας 3: Το ποσοστό των φοιτητών που απευθύνθηκαν στο Σ.ΚΕ.Π.Ι. κατά τα έτη 1998 - 2004 κατά έτος φοίτησης.

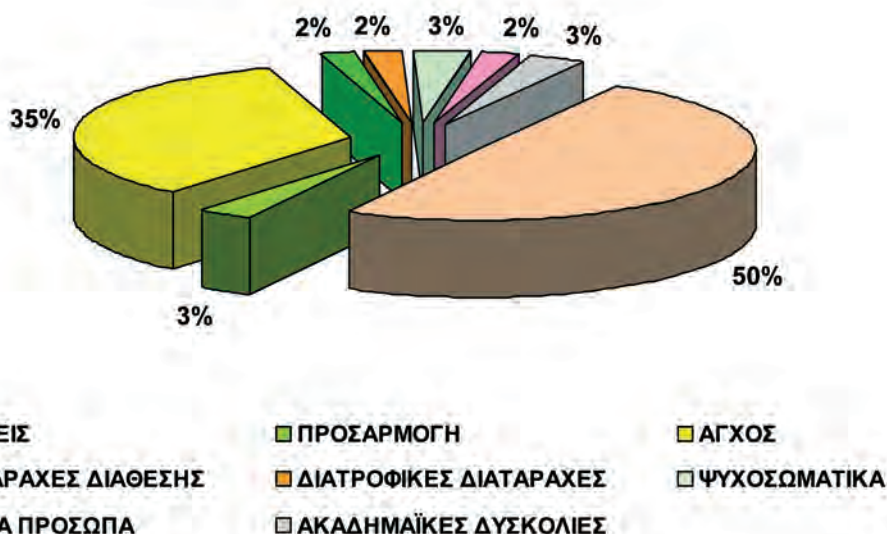
Η μετάβαση σε ένα νέο πλαίσιο είναι μια διαδικασία που αποσταθεροποιεί παροδικά το νέο φοιτητή/τρια και μπορεί να προκαλέσει άγχος και ποικίλες συναισθηματικές και ψυχολογικές δυσκολίες (Saltzberger, 1996; Towbes & Cohen, 1996). Η μετάβαση αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί ως αγχογόνο γεγονός, με την έννοια ότι αφορά σε έναν τομέα κυρίαρχης σημασίας στη ζωή του ατόμου, δεν είναι μια προβλέψιμη κατάσταση, χαρακτηρίζεται από αμφισημία και υπερβαίνει παροδικά τις δυνατότητες διαχείρισης που διαθέτει το νεαρό άτομο, λόγω του συσσωρευτικού της χαρακτήρα (Taylor, 1995). Μπορεί η είσοδος στο Πανεπιστήμιο να αντιμετωπίζεται ως θετικό γεγονός στη ζωή του φοιτητή/τρια, αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι δεν παρουσιάζει τα προαναφερθέντα αγχογόνα χαρακτηριστικά.

Καταρχήν, ο νέος ρόλος του φοιτητή/τρια έχει εξέχουσα σημασία για τα περισσότερα άτομα και γίνεται κεντρικός για την ταυτότητά τους (Gianakos, 1996), σε συνδυασμό μάλιστα με τη διαπραγμάτευση της νέας ταυτότητας του ανεξάρτητου νεαρού ενήλικου (Staton, 1993). Για ορισμένους, το γεγονός ότι βρίσκονται σε μια σχολή που δεν είναι η πρώτη τους επιλογή μαζί με την απομάκρυνση από το σπίτι και την προσαρμογή σε ένα άγνωστο περιβάλλον, δίνουν την αίσθηση απώλειας ελέγχου ως προς τα γεγονότα της ζωής.

Αιτήματα που εκφράζονται

Το αίτημα που εκφράζεται από τους φοιτητές/τριες για την επίσκεψή τους στο Σ.ΚΕ.Π.Ι. αφορά κατά το ήμισυ των περιπτώσεων δυσκολίες στις σχέσεις τους με συγγενικά ή φιλικά πρόσωπα (Πίνακας 4).

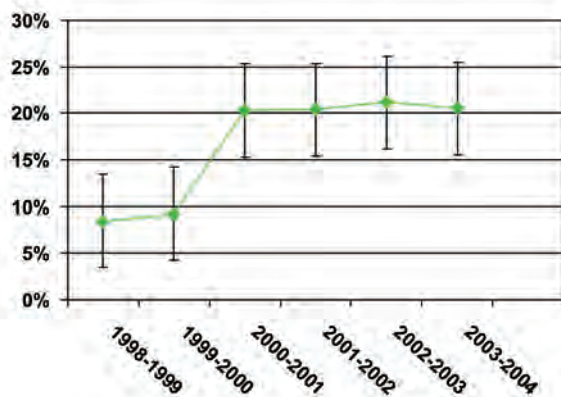
Οι δυσκολίες αυτές σε διαπροσωπικό επίπεδο μοιάζουν να συνδέονται με τη διεργασία αποχωρισμού και εξατομίκευσης και τις προεκτάσεις της στον τρόπο, με τον οποίο το άτομο σχετίζεται με την οικογένεια –κυρίως με τους γονείς– και διαπραγματεύεται τις σχέσεις του έξω από αυτή. Παράλληλα αλλά όχι ανεξάρτητα, κατά τη διάρκεια της ύστερης εφηβείας και της πρώιμης ενήλικης ζωής, τα νεαρά άτομα δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη στενών συναισθηματικών σχέσεων που χαρακτηρίζονται από οικειότητα (Erickson, 1968. Aylmer, 1989). Οι όποιες δυσκολίες απορρέουν, εν μέρει, από την προσπάθεια επίλυσης του θεμελιώδους, κατά τον Erickson, αναπτυξιακού ζητήματος της οικειότητας (πιο συγκεκριμένα, της κρίσης «οικειότητα Vs απομόνωση»).

Πίνακας 4: Το αίτημα των φοιτητών/τριών που απευθύνθηκαν στο Σ.ΚΕ.Π.Ι. κατά τα έτη 1998 - 2004.

Αριθμός φοιτητών που επισκέφθηκαν το Συμβουλευτικό Κέντρο

Κατά τα 6 συναπτά έτη λειτουργίας του Σ.ΚΕ.Π.Ι., παρατηρείται μια σταθερή ανοδική πορεία στον αριθμό των φοιτητών που το επισκέπτονται (Πίνακας 5).

Πίνακας 5: Η ποσοστό των φοιτητών που επισκέφθηκαν το Σ.ΚΕ.Π.Ι. κατά τα έτη 1998-2004.

Β. Σε επίπεδο ομάδων

Εκτός από τις ατομικές συνεδρίες, διεξήχθησαν στο Σ.ΚΕ.Π.Ι. 3 κύκλοι ομαδικών δραστηριοτήτων:

- **Ομάδα αυτογνωσίας**, κατά το εαρινό εξάμηνο του 2000-2001, με στόχο την αύξηση του βαθμού επίγνωσης της συμπεριφοράς και την ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας.
- **Ομάδα άσκησης στη διεκδικητική συμπεριφορά**, κατά το εαρινό εξάμηνο 2001-2002 και 2002-2003. Πρόκειται για ομαδικές δραστηριότητες με στόχο την ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας και διεκδικητικότητας. Η επιλογή των μελών και το υλικό των συνεδριών οργανώθηκε σε συνεργασία με τον κ. Κ. Ευθυμίου, κλινικό ψυχολόγο του Συμβουλευτικού Κέντρου Φοιτητών του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Η παρέμβαση σε ομαδικό επίπεδο γίνεται με βάση το μοντέλο των encounter groups (Lieberman, 1973), το οποίο δεν έχει ψυχοθεραπευτικό προσανατολισμό αλλά αξιοποιεί ομαδικά φαινόμενα, για να αναπτύξει το προσωπικό δυναμικό κάθε μέλους και την αυτό-επίγνωση, να καλλιεργήσει επικοινωνιακές δεξιότητες και να ευαισθητοποιήσει τα μέλη στις αρχές της λειτουργίας μιας ομάδας.

Τα τεχνικά χαρακτηριστικά του πλαισίου των ομάδων αφορούν:

- ορισμένο αριθμό συναντήσεων
- απουσία ψυχοθεραπευτικού αιτήματος (άμεσα "ορατού") και ψυχοπαθολογίας
- ορισμός στόχου και δραστηριοτήτων

Προηγούμενες ή μελλοντικές σχέσεις μεταξύ των φοιτητών-μελών της ομάδας δεν συνιστούν κριτήριο αποκλεισμού από την συμμετοχή τους στις δραστηριότητες της ομάδας. Οι συναντήσεις είναι εβδομαδιαίες και διαρκούν περίπου 1 ½ ώρα. Οι συμμετέχοντες ενημερώνονται, εξ αρχής, για την κατανομή του χρόνου και τον κεντρικό άξονα των δραστηριοτήτων.

Για το επόμενο ακαδημαϊκό έτος προβλέπονται:

- Βραχυπρόθεσμες και ολιγομελείς ομάδες, ο θεματικός άξονας των οποίων είναι, επί του παρόντος, υπό συζήτηση με τους Επιστημονικά Υπευθύνους του Σ.ΚΕ.Π.Ι.
- Με στόχο τη συμβολή στις διαδικασίες αυτογνωσίας και αυτό-βοήθειας προβλέπεται ένα σύνολο ψυχοεκπαιδευτικών δραστηριοτήτων.

2.2 Ερευνητικές Δραστηριότητες

Προκειμένου η κλινική μας δραστηριότητα να είναι προσαρμοσμένη στις δυσκολίες των φοιτητών και να λαμβάνει υπόψη ενδεχόμενες νέες ανάγκες, το Σ.ΚΕ.Π.Ι. δραστηριοποιείται και στο χώρο της έρευνας.

Η πρώτη έρευνα που διεξήχθη είχε ως στόχο την εκτίμηση των αναγκών και των αιτημάτων της φοιτητικής κοινότητας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, προκειμένου να διαπιστωθεί το ποσοστό των φοιτητών/τριών που θα μπορούσαν δυνητικά να απευθυνθούν σε ένα Συμβουλευτικό Κέντρο, καθώς και η φύση των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν (Ναυρίδης και συν., 1990). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι στους φοιτητές υπάρχει ένα υψηλό ποσοστό καταθλιπτικής συμπτωματολογίας.

Η ίδια έρευνα επαναλήφθηκε με την επαναλειτουργία του Συμβουλευτικού Κέντρου, περίπου μια δεκαετία αργότερα (Παπαδιώτη & Δαμίγος, 2003). Εξετάστηκε ένα δείγμα 675 φοιτητών/τριών, το οποίο προέρχονταν από την πλειονότητα των σχολών του Πανεπιστημίου. Τα αποτελέσματα ήταν σύμφωνα με τα προηγούμενα ευρήματα και τα ποσοστά των φοιτητών/τριών που παρουσίαζε συμπτώματα ήταν μεγαλύτερο σε σύγκριση με την προηγούμενη έρευνα. Ειδικότερα, διαπιστώθηκε ένα ποσοστό καταθλιπτικής συμπτωματολογίας της τάξης του 47,7%, το οποίο παρουσιάζεται αυξημένο κατά 8,7 περίπου εκαοστιαίες μονάδες έναντι του αντίστοιχου ποσοστού της πρώτης έρευνας (39%), (Ναυρίδης και συν., 1990). Δεν πρόκειται, βέβαια, για ευρήματα ψυχοπαθολογίας αλλά για μια διαταραχή της φυσιολογικότητας που συνδέεται με το εξελικτικό στάδιο των φοιτητών (μετεφηβεία) και τις απαιτήσεις της Πανεπιστημιακής κοινότητας και γενικότερα της φοιτητικής ζωής (αποχωρισμός από την οικογένεια, άγχος εξετάσεων, σχέσεις με το άλλο φύλο, αναζήτηση επαγγελματικής σταδιοδρομίας). Το εύρημα αυτό, παρόλο που είναι σύμφωνο με το γενικότερο φαινόμενο της αύξησης των ψυχικών διαταραχών κατά τις τελευταίες δεκαετίες, κρίνεται ιδιαίτερα υψηλό για τη φοιτητική

κοινότητα. Ειδικότερα, διαφαίνεται ότι οι φοιτητές/τριες έχουν αυξημένες ανάγκες και προβλήματα, τα οποία διαμορφώνουν ένα πρόσφορο έδαφος για την εκδήλωση ψυχοκοινωνικών διαταραχών.

Η σχέση που παρατηρήθηκε από τις έρευνες ανάμεσα στην ψυχοκοινωνική προσαρμογή μιας σημαντικής μερίδας των φοιτητών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, η οποία εκφράζεται μέσα από την εκδήλωση καταθλιπτικών ψυχοπαθολογικών συμπτωμάτων με παράγοντες που συνδέονται με την οικογένεια, έδωσε το έναυσμα για την επιπρόσθετη διερεύνηση παραμέτρων που συνδέονται με το βαθμό διαφοροποίησης των φοιτητών από την πατρική τους οικογένεια ως κριτήριο της προσαρμοστικής τους ικανότητας (Παπαδιώτη & Παπαστυλιανού, υπό δημοσίευση). Σε αυτή την τρίτη έρευνα, εξετάστηκε ένα δείγμα 476 φοιτητών/τριών από την πλειονότητα των τμημάτων του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και διαπιστώθηκαν σημαντικές συσχετίσεις ανάμεσα στο βαθμό διαφοροποίησης και την υιοθέτηση βλαβερών για την υγεία συνθηκών, όπως χρήση αλκοόλ και διατροφικές διαταραχές και την εκδήλωση καταθλιπτικών συμπτωμάτων.

Κατά το παρόν χρονικό διάστημα βρίσκεται σε εξέλιξη μια διαπανεπιστημιακή ευρύτερη έρευνα για τους Έλληνες φοιτητές η οποία θα διεξαχθεί από τα Συμβουλευτικά Κέντρα ολόκληρης της χώρας, με στόχο τη διερεύνηση επιπρόσθετων παραμέτρων που συνδέονται με την ψυχική υγεία των φοιτητών/τριών. Παράλληλα, διεξάγεται από το Σ.ΚΕ.Π.Ι. μια ειδικότερη διερεύνηση η οποία αφορά στη μελέτη παραγόντων που συνδέονται με την προσωπικότητα και τους τρόπους αντιμετώπισης αγχογόνων καταστάσεων στους φοιτητές του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, σε σχέση με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν.

Συμπερασματικά, τα ως τώρα ευρήματα, που προέρχονται από την κλινική και ερευνητική δραστηριότητα τόσο του Σ.ΚΕ.Π.Ι. όσο και άλλων συμβουλευτικών υπηρεσιών στην Ελληνική και την διεθνή κοινότητα (Καλαντζή Azizi et al., 1992, Gallagher, 2002), μας οδηγούν στο συμπέρασμα για την αναγκαιότητα ανάπτυξης συμβουλευτικών προγραμμάτων με στόχο τη διευκόλυνση της μετάβασης στη νεαρή ενήλικη ζωή και την αντιμετώπιση των ιδιαίτερων προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο φοιτητικός πληθυσμός.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Aylmer, R.C (1989). "The changing of family life cycle: A framework for family therapy" (2nd ed.), *Needham Heights, MA: Allyn and Bacon*.
 Codsen, M.A., McNamara, J. (1997). "Self – concept and perceived social support among college students with and without learning disabilities", *Learning Disability Quarterly*, 20(1), 2-12.

Erikson, E.H (1968). *Identity: Youth and crisis*, New York: Norton.
 Gallagher, R. (2002). "National Survey of Counseling Center Directions", University of Pittsburg, Pennsylvania.
 Gianakos, I. (1996). "Career development differences between adult and traditional aged learners", *Journal of Career Development*, 22(3), 211-223.
 Halamandaris, K.F, Power, K.G (1997) "Individual differences, dysfunctional attitudes and social support: A study of the psychosocial adjustment to the university life of home students" *Personality & Individual Differences*, 22(1), 93-104.
 Lieberman, M., Yalom, I., Miles, M. (1973). *Encounter Groups: First Facts*, Basic Books, New York.
 Salzberger – Wittenberg, I (1996). «Συμβουλευτική εργασία με νεαρά άτομα» στο Boston, M & Daws, D (επιμ.) *Ο ψυχοθεραπευτής του παιδιού: Προβλήματα που αντιμετωπίζουν παιδιά και νεαρά άτομα*, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 17-53.
 Stachowiack, T. (1994). "One-session counseling: A semester's end, waiting list alternative" *Journal of College Student Development*, 35:144.
 Staton, A.Q (1993). "Transitions through the student career" in Coupland, N & Nussbaum, J.F (Eds) *Discourse and lifespan identity* (Language and language behaviors, Vol.4), Newbury Park, CA: Sage pp 154-172.
 Taylor, S.E (1995). *Health Psychology* (3d ed.), New York, McGraw-Hill.
 Towbes, L.C, Cohen, L.H (1996). "Chronic stress in the lives of college students: Scale development and prospective prediction of distress", *Journal of Youth and Adolescence*, 25, 199-217.
 Καλαντζή – Azizi A., Rott G. & Aheme D., *Psychological counseling in higher education*, Fedora – Ellinika Grammata, Athens, 1992.
 Ναυρίδης Κλ., Δραγώνα Θ., Μιλιαρίνη Μπ., Δαμίγος Δ. (1990). *Συμβουλευτικό Κέντρο για τους φοιτητές του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων: ένα μεταβατικό πλαίσιο για μια μεταβατική ηλικία*, Ιωάννινα, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
 Παπαδιώτη - Αθανασίου Β., Δαμίγος Δ., (2003). Ανάγκες και Ψυχοκοινωνική Προσαρμογής φοιτητών/τριών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, *Περιοδικό Δωδώνη*, τόμος ΛΒ' , Μέρος τρίτο, σελ. 231 – 262.
 Παπαδιώτη & Παπαστυλιανού, Διαφοροποίηση από την οικογένεια και Ψυχοκοινωνική Προσαρμογή Φοιτητών, υπό δημοσίευση
 Πετρογιάννης Κ., (2002). Στρεσογόνοι παράγοντες και στρατηγικές αντιμετώπισης σε ένα δείγμα του φοιτητικού πληθυσμού. *Παιδί και Έφηβος – Ψυχική Υγεία και Ψυχοπαθολογία*, 4(1), 37-58.

Ο διαρκής διάλογος για την παιδεία:

Συναινετικές διακηρύξεις και συγκρουσιακοί κοινωνικοί επικαθορισμοί

(Αποσπάσματα από μια ομιλία που δεν έγινε [Γιώργος Παντής])

Γιώργος Μαυρογιώργος
Καθηγητής

Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας

Η «ημέρα των γραμμάτων» σήμερα και να που για μια ακόμη φορά οι αγωνιστικές κινητοποιήσεις και η συζήτηση για την εκπαίδευση κορυφώνονται. Από άποψη χρονισμού, η σημερινή εκδήλωση γίνεται σε μια περίοδο που το ελληνικό πανεπιστήμιο αντιμετωπίζει ίσως τη σημαντικότερη απειλή στην ιστορία της ανάπτυξής του: την απειλή **να χάσει τα θεσμικά εκείνα χαρακτηριστικά** που εξασφάλιζαν κάποιες προϋποθέσεις για ακαδημαϊκή ελευθερία στην έρευνα και διδασκαλία και για δωρεάν προσφορά στους νέους και τις νέες του δημόσιου αγαθού της παιδείας. Οι κινητοποιήσεις το αναδεικνύουν...

Όταν οι κρατικοί κατασταλτικοί και ιδεολογικοί μηχανισμοί, οι πολιτισμικοί και οι συνδικαλιστικοί μηχανισμοί, τα πολιτικά κόμματα και οι μηχανισμοί πληροφόρησης δραστηριοποιούνται στην υπηρεσία ενός «διαρκούς εθνικού διαλόγου», τότε αντικειμενικά ελαχιστοποιούνται οι προϋποθέσεις και οι δυνατότητες μη συμμετοχής στο διάλογο. Επομένως, το ζήτημα που έχει προτεραιότητα είναι να ανιχνεύουμε τις επιπτώσεις και προεκτάσεις που παρουσιάζει η συγκεκριμένη κάθε φορά μορφή συμμετοχής που υιοθετείται σε συγκεκριμένη συγκυρία.

Σκοπός της εισήγησής μου είναι να επανεξετάσουμε

την πλατιά διαδεδομένη αντίληψη και πρακτική σύμφωνα με την οποία, η διαμόρφωση και η άσκηση της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής **είναι κυρίως υπόθεση διαλόγου**. Πρόκειται για μια γνωστή και καθιερωμένη πρακτική: σχέδια νόμων δίδονται στους άμεσα ενδιαφερόμενους κοινωνικούς φορείς για να εκφράσουν τις απόψεις τους.

Τι απέγινε με τόσα χρόνια διαλόγου;

Η ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης έχει να επιδείξει πολλά «επεισόδια» διαλόγων, και μετά τη μεταπολίτευση. Το υλικό αυτού του διαλόγου είναι πλούσιο και αποκαλυπτικό. Χωρίς να έχουμε τη δυνατότητα να παρουσιάσουμε μια εξαντλητική ανάλυση αυτού του υλικού, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι:

Πρώτον: όλοι σχεδόν οι υπουργοί και οι κυβερνήσεις υιοθέτησαν, είτε με δική τους πρωτοβουλία είτε μετά από κοινωνική πίεση που δέχτηκαν, το διάλογο - **εθνικό, διαρκείας ή «μηδενικής βάσης»**- ως διαδικασία για την αναζήτηση της συναίνεσης. Η ευρεία συναίνεση για διάλογο φαίνεται ότι ενισχύθηκε ακόμα πιο πολύ καθώς οι διαλεγόμενοι επιδόθηκαν επανειλημμένα σε συζητήσεις και αντιπαραθέσεις που αφορούσαν τον ίδιο το διάλογο. Αυτή η φλυαρία για την πανάκεια

του διαλόγου σιγά-σιγά προσέδιδε πρόσθετη κοινωνική υπόληψη στο διάλογο ως την απαραίτητη διαδικασία για τη λήψη των αποφάσεων. Είναι βέβαιο πως δεν ήταν διάλογοι «κουφών». Όπως είναι βέβαιο ότι δε θα μπορούσαν να είναι διάλογοι «μηδενικής βάσης». Μια τέτοια εκδοχή είναι ανιστορική μια και η εκπαίδευση έχει και μακρά ιστορία και παράδοση και έχει ενσωματώσει πολλές δημοκρατικές κατακτήσεις. Από αυτή την άποψη η επαναφορά της συζήτησης σε «μηδενική βάση» με ενδεχόμενη αναίρεση δημοκρατικών κατακτήσεων θα ήταν και αυταρχική και βαθιά αντιδημοκρατική.

Δεύτερον: η μορφή και το περιεχόμενο του διαλόγου, αιφνιδιασμοί, ανακολουθίες, αναιρέσεις, αναδιπλώσεις, ακατάσχετη προτασεολογία, παλινδρομήσεις κ.α. προκαλούν ένα είδος πολιτικο-ιδεολογικής ρύπανσης και σύγχυσης που βάζει σε δοκιμασία τις αντοχές της γνωστικής μας επεξεργασίας. Η εκπαίδευση προσφέρεται κατεξοχήν ως θέμα για διάλογο μια και όλοι/ όλες, λίγο -πολύ, έχουμε βιώματα και εμπειρίες απ' το σχολείο. Είναι ένας δείκτης δημοκρατίας η ευρεία συμμετοχή. Εκείνο που μπορεί να επισημάνει κανείς, ωστόσο, είναι ότι, συχνά, τα εκπαιδευτικά ζητήματα μάλλον απλοποιούνται και αποστεώνονται από τις κοινωνικές τους παραμέτρους και την ιστορία τους και προτείνονται αφοριστικές γενικεύσεις και «λύσεις» που συνδέονται με έναν ιδιότυπο προγραμματικό και παιδαγωγικό «μυστικισμό» για εύκολες, άμεσες και θαυματουργές λύσεις. Τα διάφορα «επεισόδια» συζήτησης γίνονται, συχνά, με υψηλούς τόνους υστερίας και πανικού. Έτσι δημιουργείται ένα ιδιαίτερα επιβαρυντικό πλαίσιο που δεν ευνοεί την κατανόηση, την ερμηνεία και την αναζήτηση διεξόδων. Φαίνεται, μάλλον, πως η ιδεολογική σύγχυση και ασάφεια προσφέρεται για την εξαγορά και την εκμείωση μιας εύκολης παθητικής ή ενεργητικής συναίνεσης.

Τρίτον: όλοι οι «γύροι» διαλόγου συνοδεύονταν, με τις ανάλογες διαφοροποιήσεις, κατά περίπτωση, από έντονες κοινωνικές κινητοποιήσεις της εκπαιδευτικής κοινότητας. Φαίνεται ότι οι κοινωνικές κινητοποιήσεις και οι διάλογοι για την παιδεία πάνε χέρι-χέρι. Οι

διάλογοι δηλαδή που προκύπτουν, είτε ως πρωτοβουλία από την πλευρά του Υπουργείου είτε ως ικανοποίηση αιτήματος-επατείας από την πλευρά του εκπαιδευτικού κινήματος, παρουσιάζουν ιδιαίτερη έξαρση σε περίοδο έντονων αγωνιστικών κινητοποιήσεων στην εκπαίδευση.

Αυτό είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον: μας επιτρέπει να κάνουμε την υπόθεση εργασίας ότι **σε τελευταία ανάλυση ο διάλογος για την εκπαίδευση δε γίνεται σε κοινωνικο-πολιτικό κενό και δεν εξαντλείται σε μια υπόθεση συνεδρίων, επιτροπών με σοφούς, διαβουλεύσεων και ανταλλαγής απόψεων.** Ο διάλογος δύναμει εμπεριέχει όλες τις μορφές κοινωνικής πάλης που αναδεικνύονται κάτω από συγκεκριμένες κάθε φορά κοινωνικοπολιτικές συνθήκες. Αυτό το αναδεικνύει η «γραμματική» της ίδιας της κοινωνικής πραγματικότητας.

Τέτατον: προκειμένου να αρχίσει ο διάλογος και όσο αυτός διαρκούσε, όλοι σχεδόν οι Υπουργοί είχαν την ευχέρεια να καταγγέλλουν τις όποιες κινητοποιήσεις των διαλεγόμενων ως ύποπτες, υποκινούμενες και αντιδημοκρατικές και να ζητούν την αναστολή τους. Για τους Υπουργούς «διαρκής διάλογος» σήμαινε διαρκή ανοχή, καθήλωση, υποταγή, απραξία και διαρκές moratorium. Ουσιαστικά δηλαδή καλούνταν οι διαλεγόμενοι να προσέλθουν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων με ασύμμετρη διαπραγματευτική σχέση και να αποποιηθούν την κοινωνική βάση της διαπραγματευτικής τους ισχύος. Αυτό σημαίνει ότι από την πλευρά της πολιτικής εξουσίας επιχειρούνταν να αποσυνδέεται ο διάλογος από την κοινωνική δυναμική.

Πέμπτον: αν θέλαμε να κάνουμε επιμερισμό των αποτελεσμάτων στις διάφορες μορφές διαπραγματεύσεων και πάλης, θα υποστηρίζαμε ότι υπάρχουν σαφείς ενδείξεις ότι οι όποιες ουσιαστικές μετασχηματιστικές εκπαιδευτικές αλλαγές και καινοτομίες έγιναν πιστώνονται κυρίως στους αγώνες και στις κινητοποιήσεις της εκπαιδευτικής κοινότητας παρά στην πολιτική βούληση των κυβερνήσεων και στη διαδικασία του διαρκούς διαλόγου για την εκπαίδευση. Να υπενθυμίσω αιτήματα και διεκδικήσεις, όπως το γλωσσικό, η εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση, η κατάργηση εξεταστικών

φραγμών, η διεύρυνση της πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, η κατάργηση του επιθεωρητή, η κατάργηση των Παιδαγωγικών Ακαδημιών και η ίδρυση των Πανεπιστημιακών Παιδαγωγικών Τμημάτων, κ.α. Αυτό δεν είναι ευδιάκριτο γιατί, συνήθως, τα κοινωνικά αιτήματα ικανοποιούνται ετεροχρονισμένα και αφού έχουν προηγηθεί επίμονοι κοινωνικοί αγώνες διαρκείας. Είναι αυτοί οι αγώνες που προσδιορίζουν και τη διάρκεια των διαλόγων.

Τότε, γιατί αυτός ο ντόρος;

Θεωρούμε ότι οι «Μεγάλες συζητήσεις» και «Εθνικοί Διάλογοι» που έχουν προκληθεί κατά καιρούς είναι δείκτης της πολιτικής και ιδεολογικής πάλης στην εκπαίδευση και για την εκπαίδευση, προς την κατεύθυνση της ιδεολογικής διαχείρισης και νομιμοποίησης των μορφών εκπαιδευτικής πολιτικής που ασκούνται. Το αστικό κράτος και οι εκάστοτε κυβερνήσεις σε μια ταξική κοινωνία αντιμετωπίζουν ένα ιδιαίτερα οξύ πρόβλημα κατά τη διαμόρφωση και την άσκηση της εκπαιδευτικής πολιτικής καθώς πρέπει να συμβιβάζουν αντιφατικές μορφές παρέμβασης και δράσης που ανάγονται στον ταξικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης και στην ταξική δομή της ίδιας της κοινωνίας.

Στις σχετικές συζητήσεις των επεισοδίων διαλόγου που έχουν γίνει όλα αυτά τα χρόνια ανιχνεύουμε μια έρπουσα ιδεολογία για συναίνεση με συστατικά της στοιχεία: τον εθνικό και υπερκομματικό χαρακτήρα του διαλόγου και της εκπαίδευσης, τη συναίνεση, την αμοιβαιότητα, την συνευθύνη, την ειλικρίνεια, τη σοβαρότητα, το συμβιβασμό, την άποψη των «ειδικών», την πολιτική αποφόρτιση, την αποτελεσματικότητα, τη διαδικαστική ουδετερότητα, το ρεαλισμό, το εφικτό, το σταδιακό κ.τ.ο. Πρόσφατα, η Σύγκλητος του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων εξέφρασε «την ανησυχία της για την όξυνση της πολιτικής αντιπαράθεσης» και κάλεσε «τις πολιτικές δυνάμεις του τόπου να συνεργαστούν για τη δημιουργία συνθετικών και βιώσιμων λύσεων!» Όταν ο διάλογος προβάλλεται με υψηλούς δείκτες συναίνεσης ως βασική επιλογή και διαδικασία, προσφέρεται σε μια κυβέρνηση για την εκμείωση παθητικής ή ενεργητικής συναίνεσης στην πολιτική

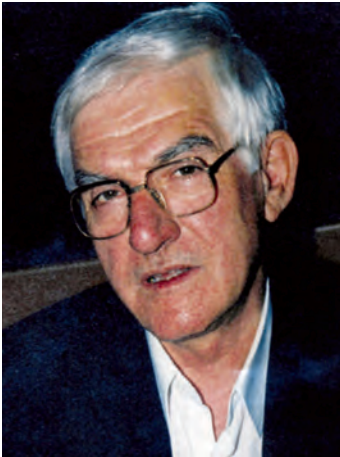
της. Η συναίνεση για το διάλογο προσφέρει τη δυνατότητα στην εκάστοτε κυβέρνηση και στους μηχανισμούς που ελέγχει να εξασφαλίζουν τη συναίνεση και για την εκπαίδευση.

Ο διάλογος ως μέρος του προβλήματος

Με αυτές τις προϋποθέσεις, τελικά, το κοινωνικό αίτημα του διαλόγου είναι εκτεθειμένο πολλαπλά και καταδικασμένο να εξυπηρετεί μια σειρά από πολλαπλές λειτουργίες **μια και είναι ο ίδιος μέρος του εκπαιδευτικού προβλήματος**. Η ευρεία αποδοχή του διαλόγου και η συμμετοχή σ αυτόν προσφέρονται για πολλαπλή χρήση και αξιοποίηση από τη πλευρά των μηχανισμών εξουσίας.

(...) Εκείνο πάντως για το οποίο κυρίως ελέγχεται η κυρίαρχη αντίληψη για το διάλογο είναι ότι αποσιωπά, αποκρύπτει ή υποκαθιστά το ρόλο των κοινωνικών συγκρούσεων, διεκδικήσεων και αγώνων για εκπαιδευτικές και ευρύτερα κοινωνικές αλλαγές. Η δυναμική των κοινωνικών κινητοποιήσεων συνδυασμένη με «επεισόδια» διαλόγου προσφέρεται ώστε οι όποιες προωθήσεις μεταρρυθμιστικών αιτημάτων να πιστώνονται στη διαδικασία του διαλόγου παρά στους κοινωνικούς αγώνες και στις διεκδικήσεις. Είναι τεκμηριωμένο ιστορικά πως η εκπαίδευση έχει χρησιμοποιηθεί ως «πεδίο πάλης». Πάντως, φαίνεται ότι οι ιστορικές περίοδοι εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων συμπίπτουν ή ακολουθούν μετά από βαθιές κοινωνικές και πολιτικές συγκρούσεις και κρίσεις.

Είναι βέβαιο, πάντως, πως αυτοί που κατέχουν την εξουσία συγχέουν τη δυνατότητα που έχουν να κάνουν διάλογο διαρκείας και να επιβάλλουν νομοθετικά την αλλαγή με την ίδια τη διαδικασία της εκπαιδευτικής αλλαγής που είναι κατ' εξοχήν συγκρουσιακή και αντιφατική κοινωνική διαδικασία. Αυτή δε νομοθετείται. Είναι υπόθεση πάλης. Πώς θα ήταν, άραγε, εάν μέσα από την κοινωνική δυναμική που αναπτύσσεται, ο διάλογος αντί να επιδιώκει τη συναίνεση να αναγνωρίζει και να αναδεικνύει τη σύγκρουση ως δομικό στοιχείο μιας διαρκούς κοινωνικής πάλης για εκπαιδευτική και κοινωνική αλλαγή;

Παναγιώτης Μπενέκος Ο ανεκτίμητος συνεργάτης που έφυγε πρόωρα

N-H. Γάγγας
Ομότιμος Καθηγητής

Τον περασμένο Αύγουστο έφυγε ο Παναγιώτης αφήνοντας ένα μεγάλο κενό, όχι μόνο στην οικογένειά του αλλά και πολλούς που συνεργάστηκαν μαζί του στο Πανεπιστήμιό μας.

Ο Παναγιώτης προσελήφθη τον Ιανουάριο 1975 ως "Παρασκευαστής" στο Α! Εργαστήριο Φυσικής της Φυσικομαθηματικής Σχολής και συνταξιοδοτήθηκε τον Φεβρουάριο 1996. Αλλά και μετά τη συνταξιοδότησή του - μέχρι που αρρώστησε σοβαρά το 2003 - συνέχισε να προσφέρει τις γνώσεις και δεξιότητές του σε όσους κατέφευγαν σ' αυτόν στο πανεπιστημιακό Εργαστήριο που ήταν μέχρι τέλους η ζωή του.

Κοντολογίς, ο Παναγιώτης ήλθε στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων για να προσφέρει στην Ήπειρο, όχι μόνον αφήνοντας την επί χρόνια δουλειά του στη Mercedes στη Γερμανία αλλά και απορρίπτοντας αργότερα δελεαστική προσφορά να πάει να δουλέψει σε μεγάλη αγγλική τεχνική εταιρία.

Όσοι μέσα σε αυτά τα σχεδόν τριάντα χρόνια είχαμε την τύχη να συνεργαστούμε μαζί του δεν ωφεληθήκαμε μόνο από αυτά που ήξερε στα ηλεκτρονικά και σε τόσα άλλα τεχνικά θέματα, ωφεληθήκαμε επίσης

πολύ από τη συναναστροφή μας με ένα άνθρωπο με μεγάλο ψυχικό πλούτο που τον απέπνεε με την ευγένειά του, με την ευαισθησία του για τον συνάνθρωπο, με την αγάπη του για το ωραίο και τη φύση, με την καλλιέργειά του στη μουσική και στην τέχνη γενικότερα, αλλά και με την περιφρόνησή του προς το χρήμα, παρ' όλον ότι δεν το είχε ποτέ άφθονο.

Τώρα που έφυγε ο Παναγιώτης - και μάλιστα σε μια εποχή που λείπουν από πολλούς οι αρετές αυτές - η απουσία του μας είναι δυσβάστακτη μια που ο σπουδαίος αυτός άνθρωπος θα μείνει αναντικατάστατος για τον καθένα μας.

Επειδή η πολυσιχιδής συνεισφορά του στο Πανεπιστήμιο και ευρύτερα στην Ήπειρο ούτε εύκολο είναι να περιγραφεί ή ούτε βέβαια να αποτιμηθεί διεξοδικώς, αισθανόμαστε το χρέος να τον μνημονεύσουμε στην ευρύτερη πανεπιστημιακή κοινότητα, έστω με τα παραπάνω λίγα λόγια, ώστε να γνωρίσει και αυτή το μέλος της που άφησε ένα τόσο εποικοδομητικό αχνάρι στον τόπο μας. Ξέρουμε ότι ο Παναγιώτης, με τη μεγάλη μετριοφροσύνη του, δεν θα ήθελε τίποτε περισσότερο από το να μη τον ξεχάσουμε.

Βράβευση των Μεταπτυχιακών Φοιτητών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων από την Ericsson

Βάσω Κατσαδήμα
Προϊσταμένη
του Τμήματος Δημοσίων Σχέσεων

Η γνωστή εταιρεία τηλεπικοινωνιών ERICSSON στοχεύοντας την αριστεία σε όλες τις δραστηριότητές της, έχοντας αφενός μεν συνειδητοποιήσει την σημασία της εκπαίδευσης στην τεχνολογική και αναπτυξιακή πρόοδο της κοινωνίας, αφετέρου δε το ότι οι σημερινοί φοιτητές είναι οι αυριανοί ερευνητές και μηχανικοί, έχει θεσμοθετήσει τα Ericsson Awards of Excellence in Telecommunications.

Ο θεσμός αποσκοπεί στην ανάδειξη του επιστημονικού και ερευνητικού έργου των Ελληνικών Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Παράλληλα προσφέρει στους συμμετέχοντες φοιτητές την ευκαιρία απόκτησης επαγγελματικής εμπειρίας, καθώς και μια ολοκληρωμένη επαφή με μια εταιρεία με υπέρ- εκατονταετή ιστορία, που ηγείται στον τομέα των τηλεπικοινωνιών.

Και οι δύο αυτές παροχές θεωρούνται από τους ίδιους τους συμμετέχοντες ως ανεκτίμητα εφόδια στην απαρχή της επαγγελματικής τους ανέλιξης.

Σύμφωνα με το θεσμό, βραβεύονται οι καλύτερες εργασίες με θέμα πάνω στις Τηλεπικοινωνίες.

Τα βραβεία απονέμονται στο τέλος του ακαδημαϊκού έτους σε ειδική τελετή και συνοδεύονται -μεταξύ άλλων- από δύο (2) θέσεις επαγγελματικής απασχόλησης διάρκειας έξι (6) μηνών στην Ericsson, καθώς και από επίσκεψη - ενημέρωση των βραβευθέντων στα γραφεία της Ericsson στην Ελλάδα και στην έδρα της Ericsson στη Σουηδία.

Απώτερος στόχος των Ericsson Awards of Excellence in Telecommunication, είναι μέσω βράβευσης, η αναγνώριση και επιβράβευση των καλύτερων μεταπτυχιακών εργασιών ή διδακτορικών διατριβών που εκπονούνται στα ΑΕΙ της χώρας μας.

Η παραπάνω αναφερθείσα επιβράβευση, πέραν ενός συμβολικού αλλά σημαντικού για τους φοιτητές ποσού, περιλαμβάνει την δημόσια παρουσίαση των εργασιών τους σε μία πανηγυρική τελετή στο Ίδρυμα μείζονος Ελληνισμού καθώς ένα ταξίδι - ξενάγηση - ενημέρωση στην Σουηδία στις κεντρικές εγκαταστάσεις της εταιρείας ERICSSON.

Κατά το ταξίδι αυτό, που οργανώνεται και χρηματοδοτείται από την ERICSSON στα πλαίσια του θεσμού Ericsson Awards of Excellence in Telecommunication, οι φοιτητές πέραν της ψυχαγωγίας έχουν την ευκαιρία να ενημερωθούν από ερευνητές, μηχανικούς αλλά και managers της ERICSSON για την σύγχρονη εξέλιξη των τηλεπικοινωνιακών συστημάτων και τις προοπτικές του μέλλοντος.

Η επίσκεψη αυτή στην έδρα της ERICSSON στην Σουηδία προσφέρει στους αποφοίτους μας μια παραπέρα προετοιμασία για τη μελλοντική επαγγελματική τους αποκατάσταση κυρίως σε ότι αφορά την:

- δυνατότητα απόκτησης αρχικής επαγγελματικής εμπειρίας,
- ολοκληρωμένη εικόνα των δραστηριοτήτων και του τρόπου εργασίας της ηγέτιδας εταιρείας του κλάδου,
- ενημέρωση για τις τελευταίες τάσεις στον τομέα της τεχνολογίας,
- επαφή με πολυεθνικό εργασιακό περιβάλλον.

Η τελετή των Ericsson Awards of Excellence in Telecommunication 2005, έγινε στις 10 Ιουνίου στο Ίδρυμα μείζονος Ελληνισμού στην Αθήνα.

Την παρουσίαση και την πανηγυρική τελετή που ακολούθησε τίμησαν με την παρουσία τους ο Διευθυντής της ERICSSON και ο Πρόεδρος της Σουηδίας στην χώρα μας.

Οι βραβευθέντες μεταπτυχιακοί φοιτητές του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων είναι οι Σέβη Μαλάμου και ο Σταύρος Μάλιος που εκπόνησαν τις διπλωματικές εργασίες τους στο Εργαστήριο Ηλεκτρονικής Τηλεπικοινωνιών και Εφαρμογών του Τμήματος Φυσικής του Πανεπιστημίου μας υπό την καθοδήγηση του καθηγητή Π. Κωσταράκη. Οι φωτογραφίες που ακολουθούν είναι στιγμιότυπο από την παρουσίαση της εργασίας GSM Jammer της φοιτήτριάς μας Σέβης Μαλάμου καθώς και αναμνηστική φωτογραφία από την τελετή απονομής.

Διακρίνονται οι φοιτητές μας (στο κέντρο), Ο Διευθυντής της ERICSSON και ο Πρέσβης της Σουηδίας, στελέχη της εταιρείας ERICSSON (αριστερά), φοιτητάι από άλλα ΑΕΙ (δεξιά).

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΕΠΙ ΤΟ ΟΡΘΟΝ

**Ο καθηγητής κ. John P. Anton (Αντωνόπουλος)
Επίτιμος Διδάκτωρ του Τμήματος Φιλοσοφίας,
Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής**

Στις 18 Μαΐου 2005 σε ειδική τελετή που πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα «Λόγου και Τέχνης», παρουσία των Πανεπιστημιακών αρχών και πλήθους κόσμου, αναγορεύτηκε από τον Πρώην Πρύτανη του Πανεπιστημίου κ. Γεώργιο Δήμου, Επίτιμος Διδάκτωρ του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας ο καθηγητής Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου της SOUTH FLORIDA (Η.Π.Α.) κ. John P. Anton (Ιωάννης Αντωνόπουλος). Το έργο του τιμωμένου παρουσίασε ο Αναπληρωτής καθηγητής Φιλοσοφίας κ. Χρίστος Α. Τέζας, ο δε τιμώμενος στην αντιφώνησή του ανέπτυξε το πολύ επίκαιρο θέμα «Πολιτική Παιδείας και Πολιτική της Παγκοσμιοποίησης».*

* Θα κυκλοφορήσει ξεχωριστό τεύχος στη σειρά «Πανηγυρικοί Λόγοι» του Πανεπιστημίου.

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τρις

Τυπώθηκε σε ανακυκλώσιμο χαρτί

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ:
Πρύτανης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Ιωάννης Γεροθανάσης

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΗ ΕΚΔΟΣΗΣ:
Γιώργος Παντής
Παναγιώτα Παππά

ΣΧΕΔΙΑΣΗ ΕΚΔΟΣΗΣ:
Βάσια Κλείτσα

ΜΟΝΤΑΖ:
Εύη Λέλου

ΕΚΤΥΠΩΣΗ:

Γιάννης Λεονταρίδης
(Πανεπιστημιακό Τυπογραφείο Ιωαννίνων)

Ναός του Επικούριου Απόλλωνα (421 π.χ. Βάσσης Φιγάλειας)

